

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Mari Roosmaa

**EESTI VANEMAEALISTE TÖÖTURUKÄITUMIST
MÕJUTAVAD TEGURID
(SHARE 6. LAINE ANDMETEL)**

Magistritöö

Juhendaja: dotsent Eve Parts

Tartu 2020

Suunan kaitsmisele .....

(juhendaja allkiri)

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

...Mari Roosmaa...

(töö autori allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. VANEMAEALISTE TÖÖTURUKÄITUMIST MÕJUTAVATE TEGURITE TEOREETILINE KÄSITLUS.....	8
1.1. Pensionile siirdumist mõjutavad tegurid	8
1.2. Ülevaade varasematest uuringutest	14
2. VANEMAEALISTE PENSIONILE SIIRDUMISE OTSUST MÕJUTAVATE TEGURITE ANALÜÜS	20
2.1. Andmed ja metoodika	20
2.2. Eesti vanemaealiste tööturukäitumise mõjutavate tegurite analüüs SHARE ...	26
2.3. Eesti vanemaealiste tööturukäitumist kujundavatel teguritel põhinevad järelused	34
KOKKUVÕTE.....	39
VIIDATUD ALLIKAD	42
LISAD	47
Lisa 1. Eesti kodakondsus erinevates tööturu gruppides, protsentides.....	47
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	47
Lisa 2. Laste arv erinevates tööturu staatuse gruppides, protsentides.	47
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	47
Lisa 3. Tööstussektor tööturu staatuse gruppides, protsentides.....	48
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	48
Lisa 4. Töö füüsiline nõudlikkus tööturu staatuse gruppides, protsentides.....	48
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	48
Lisa 5. Tööl tunnustuse saamine tööturu staatuse gruppides, protsentides.	48
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	48
Lisa 6. Edutamise väljavaated tööturu staatuse gruppides, protsentides.	49
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	49
Lisa 7. Pidev ajapuudus töö tõttu tööturu staatuse gruppides, protsentides.	49
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	49
Lisa 8. Kroonilise haiguse esinemine tööturu staatuse gruppides, protsentides.	49
Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.	49

SUMMARY	50
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks .	53
Mina, _____Mari Roosmaa_____,	
.....	53
<i>(autori nimi)</i>	53

SISSEJUHATUS

Elanikkonna keskmine eluiga on olnud pidevas tõusutrendis ja rahvastik on vananemas. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) prognoosi kohaselt kahekordistub üle 60-aastaste osakaal maailma rahvastikust perioodil 2000–2050, kasvades 11%-lt (ehk 605 miljonilt) aastal 2000 22%-ni (2 miljardini) aastal 2050. (Espenberg et al 2012: 4) Võiks mõelda, et eluea pikenemine on positiivne nähtus- inimestel on rohkem aega ja võimalusi saada kogemusi, näha maailma ning rohkem elu jooksul ära teha. Küll aga majanduslikust vaates peab tõdema, et vanemaealise rahvastiku suurenemine koormab enam majandust ning sotsiaalkindlustussüsteemi, sest riigil on kohustus tagada rahvastiku heaolu ja toimetulek

Rahvastiku vananemise tulemusena väheneb märkimisväärselt tööealiste inimeste osakaal rahvastikus ning sellest tulenevalt ka potentsiaalsete töötajate arv. Kõik need muutused sunnivad mõtlema sellele, kuidas hoida töötajate töövõimet kõrge vanuseni ning muuta tööturul osalemine võimalikult atraktiivseks. (Leetma *et al* 2004: 6) Rahvastiku vananemine sunnib tööturupoliitikaid arvesse võtma töötingimuste sobilikkust vanemaealisele elanikkonnale ning nende sobivust inimese kogu eluea kestel, et võimaldada inimestel kauemaks tööturule jääda (Vallistu *et al* 2017: 11)

Inimene oma põhiolemuselt vajab tegevuses olemist ning tunnet, et ta loob väärtust ning kuulub kusagile. Tööl käimise definitsioon ei enam ammu ainult leiva lauale toomiseks vajalik tegevus, vaid töö peab pakkuma rõõmu ja eneseteostust. Taustana muidugi peab arvestama, et vanusega teatud positsioonidel inimesete võimekus ajas muutub ning see, mis pakkus varasemalt rõõmu ja eneseteostust, ei pruugi seda enam teha. Traditsiooniliselt on inimesed alati vaikimisi unistanud, et saabuks aeg, kui saaks oma tegemistes olla töökohustustes vaba ning eneseteostust realiseerida läbi mittekohustuslike tegevuste. Kuid reaalsus on teine- elamisväärsse taseme säilitamiseks ei pruugi olla oma valikutes lõpuni vaba ning tööturult lahkumist mõjutavad väga mitmed tegurid- nii nõudluse kui pakkumise poolsete teguritega ning ka nende koosmõjudega.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on hinnata millised tegurid ja kuidas mõjutavad vanemaealiste tööturukäitumist Eestis. Eesmärgi täitmiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

- tutvustada vanemaealiste tööhõive pakkumise ja nõudlusega seotud tegureid;
- anda ülevaade varasematest uuringutest, mis seonduvad vanemaealiste tööturukäitumist mõjutavate teguritega (kasutatud meetodid ja olulisemad tulemused);
- kirjeldada ja analüüsida SHARE 6. laine Eesti andmetel vanemaealiste tööturukäitumisega seonduvaid tegureid;
- hinnata SHARE 6. laine Eesti andmetel tööjõupakkumise mudeleid ning esitada millised tegurid ja kuidas mõjutavad vanemaealiste tööturukäitumist.

Käesolev magistritöö koosneb kahest peatükist. Töö esimeses osas käsitletakse teemaga seonduvaid teoreetilisi aspekte ja antakse ülevaade vanemaealiste tööturukäitumist kujundavatest aspektidest. Teoreetilise osa teises alapeatükis antakse ülevaade varasematest uuringutest ja nende tulemustest.

Töö teine osa koosneb empiirilisest analüüsist tuginedes SHARE uuringu 6. laine andmetele. Esmalt tutvustatakse SHARE uuringu algandmeid ja metoodikat. Seejärel analüüsitakse vanemaealiste tööturukäitumist mõjutavaid tegureid erinevate tööturustaatuste lõikes (pensionär, töötav pensionär ja töötaja) kasutades binaarse valiku logit-mudelit. Peatüki lõpus esitatakse läbi viidud analüüsi põhjal tehtud järeldused. Vanemaealistena käsitletakse antud töös 50-74 aastaseid inimesi.

Magistritöö koostamisel on kasutatud erinevaid teoreetilisi artikleid ning sarnastel teemadel läbi viidud varasemaid uuringuid. Varasematest töödest on kasutatud näiteks Jürgens et al (2013), Wharendorf et al (2016) ja Topa et al (2018). Kirjandusest on kasutatud Leetmaa et al (2004), Komp et al (2012), Marksoo et al 2011. Töö teine osa põhineb SHARE (*Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*) 6. laine andmetel, mille andmed on kogutud aastal 2015. Logit mudelil põhinev analüüs viiakse läbi andmetöötlusprogrammis R.

Märksõnad: vananev tööjõud, tööhõivepoliitika, varajane pension, vanemaealised tööturul.

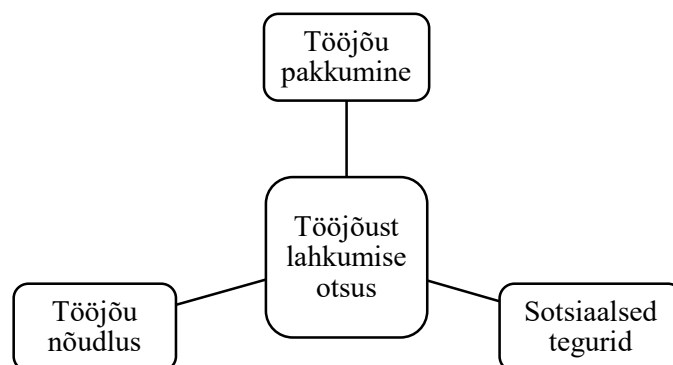
Teaduseriala kood: S180 Majandus, ökonomeetrika, majandusteooria, majanduslikud süsteemid, majanduspoliitika

1. VANEMAEALISTE TÖÖTURUKÄITUMIST MÕJUTAVATE TEGURITE TEOREETILINE KÄSITLUS

1.1. Pensionile siirdumist mõjutavad tegurid

1980-1990. aastatel peeti enneaegset pensionile jäämist tõhusaks meetmeks tööturult eemaldumisel. Viimasel kümnenditel see trend palju muutunud. Pensionile mineku edasilükkamine ja tööhõive säilitamine on tänase vananeva ühiskonna pensionipoliitika eesmärkideks (Elgar 2011: 8). Põhiline küsimus on selles, kuidas mõjutada töötajaid kauemaks tööturule jääma ja tööandjaid sobivaid töökohti looma. Millised stiimulid muudaksid hilisemas eas töötamise atraktiivseks? Paindlik tööaeg, oskuste arendamine, tervise parendamine? (Vodopivec 2008: 66)

Leibkondade toimetulekud on seotud tööturuga, asendusvõimaluste olemasolust sissetulekutele, tervisest, kohustustest leibkonnas ning muudest teguritest (nt rahulolu ja elukvaliteet) (Peedomaa 2014: 18). Alljärgneval joonisel 1 on näidatud vanemaealiste tööjõust lahkumise otsust kujundavad tegurid, mis jaotatakse tavapäraselt kolme gruppi.

Joonis 1. Vanemaealiste tööturult lahkumise otsust kujundavad tegurid (autori koostatud).

Pensionile siirdumise otsus on indiviidi jaoks suure tähtsusega, sest see mõjutab edasist elukorraldust, sissetulekuid ja ka perekonda. Pensionile siirdumise otsus ei pea olema järsk ja lõplik. Tööturult on võimalik eemalduda ja järkjärgult osatööajaga töötades vms sobivad lahendused. Järgnevates alapeatükkides kirjeldatakse täpsemalt joonisel 1 kujutatud tegureid ja nende mõju pensionile siirdumist kujundavale otsusele.

Tööjõu pakkumisega seotud puhul eeldatakse, et individ püüab maksimeerida heaolu, st leida optimaalne kombinatsioon sissetulekust ja vabast ajast. Eeldatavad sissetulekud suurenevad kauem tööturul viibides. Teisalt kasvab vananedes üha enam vaba aja väärtus. (Leetmaa et al 2004: 32) Tööturult eemaldumise otsus ei sõltu vaid individist endast, seda mõjutavad ka teised aspektid nagu tervis, perekond jne. (Rosenblad 2014: 158) Tööjõu pakkumisest lähtuvateks teguriteks loetakse (Leetmaa et al 2004: 31):

- sissetulekud,
- tervis,
- perekond,
- haridus,
- tarbimise ja vaba aja eelistus,
- ootused sissetulekute, tervise ja eluea kohta.

Põhjused tööturul jätkamiseks on erinevaid. Kindlasti on oma osa rahulolul tööga st individ ei taha varakult pensionile siirduda (Stark et al. 2005: 181). Geograafiliselt vaadates mõjutavad näiteks Ida-Euroopas tööturul jätkamist valdavalt majanduslikud põhjused. Lääne-Euroopas on ülekaalus mitterahalised põhjused. Kui sissetulek on suurem ja majanduslik seis parem, saab tööl käia eneseteostuse eesmärgil, mitte vaid raha pärast. (Rosenblad 2014: 158-159)

Disney ja Whitehouse (2002: 8) järgi on pensionäride sissetulekud vähenevad. Seega vastupidiselt Rosenblad (2014) öeldule on kõrgem sissetulek üheks suurimaks motivatsiooniks vanemaealiste tööturul jätkamisel ka peale pensioniea saabumist (Sark et al 2005:181). Sissetulekud võimaldavad inimestel rahuldada oma vajadusi. Kõrgemad sissetulekud ja üldine rikkus annavad vabaduse elada soovitud elu (How's... 2011: 27). Samale järeldusele on jõudnud ka Leetmaa et al (2004: 76) kes tõdeb, et kõrgem palk motiveerib tööturul jätkamist. Teisalt mida rohkem pakutakse riigipoolseid võimalusi

erinevate hüvitiste näol, seda tõenäolisem on varasem pensionile siirdumine (Leetmaa et al 2004: 33, 76).

Traditsioonilisele sissetulekule lisaks mängib vanemas eas olulist rolli ka rikkus (Komp et al 2012: 48). Indiviidi tasandist lähtudes tähendab rikkus elu jooksul akumulieeritud varade ja sissetulekute summeeritud koguväärtust. Lisaks sissetulekule hõlmab rikkus endas ka materiaalsel- ja finantsvara ning pärandeid. Inimese vananedes muutub rikkuse asemel tähtsamaks jõukus. (Shaw et al 2007: 47-48; Komp et al 2012: 48-49; The Social... 2018: 41)

Vanemaealiste aktiivsust tööturul mõjutab suuresti haridustase. Mida kõrgem haridus, seda kauem viibitakse tööturul. Kõrgem haridustase muudab töötaja tööandjale atraktiivsemaks. (Marksoo et al 2011: 5; Leetmaa et al 2004: 76; Gouldner 2001: 817-830, viidatud Komp et al 2012:50 vahendusel)

O'Rand ja Henretta (1999) ning Espenberg et al (2012: 13) pakuvad välja kaks põhjust, miks kõrgema haridusega inimesed töötavad vanemas eas:

- suuremad võimalused töö leidmiseks,
- kõrgema hariduse omandamine nõuab aega ja seetõttu minnakse tööle hilisemas eas mis omakorda pikendab pensioniks vajaliku tööstaaži saavutamist.

Pensionile siirdumise otsust mõjutab tugevalt ka tervis. Madalama haridustasemega füüsilise töö tegijatel esineb vanemas eas tõenäoliselt rohkem terviseprobleeme. Terviseprobleemid ja haigused võivad sundida varajast tööturult lahkumist. See tähendab, et ka eeldatav välja teenitud pension on võib jääda väiksemaks. (Elgar 2011: 10) Ka pereliikmetel on oluline roll pensionile siirdumise otsuses. Eelpool välja toodud tõmbe- ja tõuketegurite koosmõjul kujundatakse otsus pensioniea saabudes töötamist jätkata või tööturule eemalduda. Tõmbetegurite ülekaal, tähendab, et pensionile siirdumise otsus kujunes vabatahtlikult. Kõrget elukvaliteeti näitab inimeste võimalus töötada seni, kuni seda suudetakse, soovitakse ja võimalus ühendada palgatöö mõne muu enesemääratletud tegevusega. (Leetmaa et al 2004: 32, 77; Schmid 2008: 245)

Eelduse töötamiseks ja tööturul jätkamiseks loob inimese töövõime ehk isiklike ressursside kogum (haridus ja oskused, tervis, füüsiline, vaimne ja sotsiaalne võimekus

ning motivatsioon). Tööhõivevõime on inimese võime töövõimet realiseerida. See näitab tegelikku tööga hõivatust ja positsiooni tööturul. Riigi töö- ja sotsiaalpoliitika kujundab tööhõivevõimet tekitades motivatsiooni tööjõupakkumisel ning teisalt tööandjal palkamisel (Leetama et al 2004: 51). Rahvastiku vananemise tingimustes on tähtis pakkuda võimetekohane töö igale vanemaealisele ennetamaks varasemat pensionile siirdumist. Vanemaealiste peamiseks mitteaktiivsuse põhjuseks ongi pensioniiga (55%), millele järgnevad haigused/vigastused. (Marksoo et al 2011:18) Arvestades, et vanemaealised püsivad praegu tööturul kauem kui varem tuleb keskenduda nende pikemaegsele töötamise soodustamisele. Esmatähtis on kujundada sobivad töötingimused. (Topa et al 2018: 16)

Tööjõu nõudlusest lähtuvad tegurid on valdavalt tööandja poolsed tegurid (Leetmaa et al 2004: 31, 68):

- tööandjate suhtumine ja hoiakud,
- vanemaealise tööjõud palkamisega seonduvad kulud,
- produktiivsus,
- tööregulatsioonid.

Vanemaealiste palkamisel on nii positiivseid kui negatiivseid aspekte. USAs läbiviidud uuringu kohaselt hindavad tööandjad vanemaealisi usaldusväärsemateks, paremate oskustega ja tööeetikaga. Teisalt on neid keeruline ümber õpetada, nad on vastu muutustele ja ei taha omandada uusi teadmisi. (Vodopivec 2008:72). Lahey (2005:4) andmetel ei soovi tööandjad palgata vanemaealisi, kuna neil on kõrgem palgaootus, nad on vähema paindlikud ja kohanemisvõimelised, puudvad vajalikud teadmised ja oskused ning nad blokeerivad nooremate töötajate karjäärivõimalused. Teisalt on vanemaealised suuremate töökogemustega, kohusetundlikud ning tööandjale lojaalsed (Fortuny et al 2003). Van Solinge (2014: 1557) märkis, et vanemaealised töötajad soovivad jätkata töötamist, kuid teistel tingimustel (vähendatud töötunnid, paindlik tööaeg jne)

Euroopa rahvastiku oodatav eluiga ja vanemaealiste osakaal on tõusutrendis (The Social Protection... 2018: 15). Eeldatava eluea tõusuga pikeneb ka tööelu, ehk eeldatakse pensioniea kiiret kasvu (The Social... 2018:15). Vanemaealise rahvastiku osatähtsuse suurenemine võib põhjustada majanduskasvu aeglustumist. Suurenevad kulutused

pensioni- ja tervishoiusüsteemile ning hoolekandeteenustele (Marksoo et al 2011: 1). See on enamikes Euroopa riikides kaasa toonud täiskasvanud elanikkonnale suunatud elukestva õppe ja hariduspoliitika meetmete rakendamisse (Leetmaa et al 2015: 6).

Sotsiaalsüsteemist tulenevad tööjõust lahkumise otsust mõjutavad tegurid on (Leetamaa et al 2004: 31):

- tööjõust lahkumise võimalused,
- staaž või kindlustusmaksed,
- pensioni suurus ja selle kujunemine.

Rahvastiku vananemine esitab väljakutse poliitikutele hoidmaks praeguseid pensionisüsteeme jätkusuutlikena. Pensionisüsteemid mõjutavad vanemas eas töötamise jätkamist pensioniea tõusu ja erinevate hüvitiste regulatsiooniga. Ühtlasi premeerides kauem töötamist ning heidutades varajast pensionile siirdumist. (The Social... 2018: 17, 21, (Börsch-Supan et al 2019: 2)

Euroopa pensionisüsteemid tuleb kohandada vananeva rahvastikuga olemaks jätkusuutlikud. Hetkel on enamikes arenenud riikides kasutusel PAYG (pay-as-you-go) pensionisüsteem, milles milles noorema põlvkonna osamakseid kasutatakse vanema põlvkonna pensionihüvitiste maksmiseks. Pensionisüsteemide eesmärk on kaitsta pensionil olijaid vaesuse eest ja võimaldada neile inimväärsel elu. Pension on peamiseks sissetulekuallikaks umbes veerandile Euroopa Liidu elanikest, riiklik pension on tihti vanemaealiste ainus sissetulekuallikas. (Börsch-Supan et al., 2019:2; The Social Protection... 2018: 15)

Tööturupoliitika rakendajaks Eestis on Eesti Töötukassa. Töötutele pakutakse teenuseid nagu töövahendus, koolitus, erinevad nõustamisteenused, ja puuetega inimestele mõeldud teenused. Enim kasutatavad töötukassa teenused Eesti vanemaealiste hulgas on karjäärinõustamine, tööturukoolitus, tööharjutus, avalik töö ja palga toetus. (Marksoo 2011: 16-17)

Vanemaealise tööjõu pakkumist mõjutavad järgmised sotsiaalkindlustuse osad (Leetmaa et al 2004: 33):

- Vanaduspension ja selle erinevad vormid
- Töövõimetuspension
- Töötuskindlustus ja töötu abirahad
- Toimetulekutoetus

Sotsiaalkaitstesüsteemi teguritest on olulisimad erinevad kriteeriumid, mida on vaja täita pensionile siirdumiseks (Leetmaa et al 2004: 76). Euroopa Liidu liikmesriikide pensionireformide keskmeks oli aastatel 2014-2015 pensionide jätkusuutlikkuse parandamine kohandades pensionide kestust oodatava elueaga. Reformide peamised hoovad olid kõrgema pensioniea kehtestamine, karmimad abikõlblikkuse tingimused ja võimalike eel-pensionile jäämise võimaluste vähendamine. (The Social... 2018: 101)

Pensionile siirdumise otsust kujundavad paljud tegurid, mis on suures plaanis jaotatud tööjõu pakkumisest, nõudlusest ja sotsiaalsest sfäärist lähtuvateks teguriteks. Pakkumisest lähtuvad tegurid on suuresti indiviidist endast lähtuvad tegurid (pere, tervis, haridus suhtumised ja hoiakud. Tööjõu nõudluse poolsed tegurid kajastuvad valdavalt tööandja poolses hoiakutes ja suhtumistes. Sotsiaalset sfääri kujundab põhiliselt riik pensionipoliitika kaudu. Vanemaealise tööjõu puhul hinnatakse pikaajaseid kogemusi ja teadmisi, teisalt peetakse neid paindumatuteks ja kohanemisvõimetuseks. Riigipoolne teavitustöö vanemaealistesse suhtumise parandamisel ja neile sobivate tingimuste loomisel on oluline aspekt vanemaealiste tööturuotsustes.

1.2. Ülevaade varasematest uuringutest

Käesolevas alapeatükis tutvustatakse varasemalt teostatud empiirilisi uuringuid vanemaealiste tööturukäitumise tuuakse välja uuringutes kasutatud analüüsi meetodid ja tulemused, mis on koondatud ülevaatlikult tabelisse 1 (vt lk 14).

Jürgens et al (2013) uurisid tervise ja rahaliste stiimulite koosmõju varajasele pensionile siirdumise otsuses Saksamaa pensionisüsteemi raames. Kasutati nii SHARE kui SOEP (German Socio-Economic Panel) uuringute andmebaase.

Kaasatud on tervisenäitaja, mis koosneb 24 SHARE uuringu komponendist, nagu erinevad liikumisega seonduvad piirangud, hinnang tervisele, haigused jne. Kõndimise, kandmise ja tõmbamise/tõukamisega seotud näitajatel on suurim osakaal antud muutujatest. SOEP uuringu põhjal koostatud tervisenäitajast tuleb välja, et väga halva tervisega vastanutel on suurem tõenäosus siirduda varem pensionile, kui hea või väga hea tervisega inimestel ning et mehed on vanemas eas parema tervisega kui naised. Uuringust selgub, et parem tervis tähendab pikemaajalist töötamist. Tervisešokid mõjutavad tugevalt seda näitajat st kui inimese tervis halveneb järsult, siis suureneb tõenäosus pensionile siirduda umbes viiendiku võrra. Väiksemad muutused tervises ei oma nii suurt mõju tööturukäitumisele.

Ennetähtaegselt tööturult väljumise võimalusena kasutatakse invaliidsuspensioone. Invaliidsuspensiooni saamist vaadatakse sugude, vanuse, hariduse ja tervise lõikes SOEP uuringu põhjal. Eeldatakse, et vanuse tõustes suureneb invaliidsuspensiooni saajate hulk. Uuringust selgub, et madalama haridustasemega mehed on vanemas eas tõenäolisemad invaliidsuspensiooni saajad. Seda ilmselt seetõttu, et madalama haridustasemega mehed teevad enam rasket füüsilist tööd. Ka tervise lõikes on tulemused igati ootuspärased – kehva tervisega inimesed saavad enim invaliidsuspensiooni.

Vaadeldes tervise ja majanduslike näitajate koosmõju varajases tööjõust väljumise otsuses, selgub uurimusest, et halvema tervisega inimesed, kelle jaoks varajane pensionile siirdumine on vajalik, on rahalistest stiimulistest rohkem mõjutatud.

Uuringust selgub ka, et kõrgharidusega meestel on väiksem tõenäosus varasemalt pensionile jääda, kusjuures naiste osas ei ole haridusel nii olulist tööturu otsustes.

Tabel 1. Kokkuvõte varasematest uuringutest.

Autor(id)	Andmed	Meetod	Peamised tulemused
Jürges <i>et al.</i> (2013)	SOEP, SHARE	Probit, regressioonanalüüs	Kõrgem vanus ja kehvem tervist soosivad tööturult lahkumist enne ametlikku pensioniiga.
Börsch-Supan <i>et al.</i> (2019)	riigipõhised	Kvalitatiivne, võrdlev	Mida paremad on sotsiaalsed stiimulid varajaseks tööturult eemaldumiseks, seda vähem vanemas eas töötatakse.
Topa <i>et al.</i> (2018)	varasemad uurimused	Meta-analüüs	Tööturukäitumist mõjutavad enim töökoht (tavad, surve) ja perekondlikud tõmbefaktorid.
Coile (2003)	HRS	Probit	Naise pensionile siirdumise otsus mõjutab ka mehe otsust, vastupidist efekti aga ei ole.
Wharendorf <i>et al.</i> (2016)	SHARE	Tõenäosusmodelid, regressioonimudel	Iga kolmas pensionieas töötaja on kas ettevõtja või kõrgemal ametikohal. Psühhosotsiaalsed töötingimused on vanemas eas paremad. Võrreldes pensionil olijatega on vanemas eas töötajate vaimne ja füüsiline tervis parem.
Carr <i>et al.</i> (2016)	ELSA	Logit	Töökoha psühhosotsiaalsete tingimuste parandamine vähendab pensionile siirdumise tõenäosust.

Allikas: autori koostatud.

Lõpuks uuriti kas ka kui palju mõjutab puudetoetuse saamine tööturul osalemist. Siin analüüsiti kaht äärmuslikku varianti – mitte keegi ei saa puudetoetust vs kõigile soovijatele taotlejatele määratakse toetus. Toetuse ära jäämine suurendas tööturul osalemist minimaalselt vastupidiselt toetuse määramine kõigile soovijatele suurendas tõenäosust varemalt tööturult eemalduda märkimisväärselt.

Börsch-Supan et al (2019) uurivad millised sotsiaalpoliitilised stiimulid muudavad 60-64 aastaste jaoks varase pensionile siirdumise atraktiivseks ja millised stiimulid suunavad jätkama ka hilisemas eas (65-74 aastat) töötamist. Selleks võrreldi valitud arenenud riikide seadusandlikku poolt ning kas ja kuidas mõjutavad seadused tööturukäitumist.

Varajast tööturult eemaldumise atraktiivsust soodustavad kategooriad on madal pensioniiga, ennetähtaegselt pensionile siirdumisel tehtavad mahaarvestamised, eelpensionite võimalus ja eripensionid. Uuringust selgub, et Prantsusmaa pensionisüsteem soodustab varajast tööturult lahkumist, kuna pensioniiga on väga madal. Seevastu Inglismaal on väga rangelt seatud pensioniiga ja varasemad võimalused eelpensionile siirdumiseks puuduvad. Ka Hollandis puudub riikliku pensionisüsteemi raames võimalus eelpensionile siirdumiseks. Seda on võimalik teha erapensionisüsteemi raames, aga finantsilisest poolest vaadatuna ei ole see kasulik, sest mahaarvamised varajasel pensionile siirdumisel on liiga suured. Ka Jaapani ja USA puhul on rahaline kaotus ennetähtaegsel pensionile minekul väga suur, mistõttu seda võimalust väga ei kasutata. Seevastu Prantsusmaal ja Saksamaa puhul on mahaarvamised väikesed ja see soodustab varajast pensionile siirdumist.

Ka eripensionid soodustavad tööturult varasemalt lahkumist – taaskord kasutatakse seda enim ära Prantsusmaal. Seevastu Hollandis ja Jaapanis puuduvad üldse võimalused eripensionideks.

Vanemaealiste pikemat tööturul jätkamist soodustavad tegurid on seaduslikud võimalused hilisemaks pensionile jäämiseks, kulud tööandjale, sissetulekute piirang, hüvitiste suurus hilisemal pensionile siirdumisel. Singapuris on tööandjal lausa kohustus pakkuda vanemaealisele töötajale teatud vanuseni tööd, lisaks puuduvad sissetulekupiirangud. Ka Jaapanis eeldatakse tööandjatelt, et nad tõstavad või isegi

kaotavad kohustuslikut pensioniea või vähemalt kehtestavad ettevõttesisesse tööpoliitika eesmärgiga säilitada töötajad vähemalt kohustusliku pensionieani.

Lisaks on Jaapanis, USAs, Saksmaal ja Inglismaa soodustatud hilisemas eas töötamine üsna suurte boonustega iga lisanduva tööaasta eest.

Kokkuvõtvalt selgub, et mida mida paremad on varajast tööturult eemaldumist soodustavad poliitikad, seda vähem osaleb vanemaealisi tööjõus. Aga mida lähemal ollakse pensionieale (uurimuses 70-74 a), seda vähem atraktiivseks muutub tööturult eemaldumine. Sellest võib järeldada, et riiklike pensioniskeemide seatud poliitilised stiimulid töötamise jätkamiseks hilisemas eas on toimivad.

Topa et al (2018) uurib enneaegset pensionile siirdumist ja selles seost soodustavate / eeldatavate muutujate ning tagajärg-muutujatega. Soodustavad muutujad jaotatakse perekondlikeks, töökoha (pensionile siirdumise tava töökohas, tööstress) ja tööga seonduvateks (rahulolu tööga ning isiklikeks faktoriteks (sissetulek, finantsiline kindlus, kehv füüsiline tervis, kehv vaimne tervis). Tagajärg-muutujad jaotatakse kahte gruppi: perekondlikud (rahulolu pensionile siirdumise osas) ja isiklikud (pensioni suurus, finantsiline rahulolu, füüsiline ja vaimne tervis, sotsiaalne sidusus, vabaaja tegevused).

Uurimusest selgub, et töötamise / mitte töötamisega seotud otsustes on väga oluline roll perekondlikel faktoritel. Perekondlikel tõmbefaktoritel on suurem tähtsus pensionile siirdumise otsuses, kui näiteks tööga rahulolul. Ühest küljest väheneb pensionile siirdudes indiviidi sotsiaalne suhtlus, teisalt avaneb võimalus tugevdada perekondlikke suhteid. Seega on ilmne, et perekond ja kaaslane mõjutavad tugevalt tööturuotsuseid.

Teisalt selgub, et pensionile siirdumise otsuses on kõige suurem tähtsus töökohapoolsetel tavalistel keskmise vanuse mil töötajad antud töökohalt lahkuvad. Pensionile siirdumise otsuses on oluline roll ka töökohapoolisel surveel. Sama tulemust kinnitavad oma uurimuses ka Van Solinge ja Henkens (2007). Antud tulemus näitab kui oluline roll on töökeskkonnal soodustamaks töötamist ka vanemas eas.

Coile (2003) uurimuse eesmärk on hinnata kuidas mõjutavad abikaasade/partnerite tööturukäitumist nende endi sotsiaalkindlustusest ja pensionidest tulenevad rahalised stiimulid ning kas abikaasade stiimulitel on teineteisele ka vastastikune mõju.

Stiimulite mõju hinnatakse kolme mõõdiku raames: ACC ehk pensionivarade muutus, kui töötada veel üks aasta, PV ehk suurima kasumlikkuse saavutamine jätkates töötamist optimaalse pensioniea saabumiseni ja OV ehk pensionivarade väärtus max hetkel miinus nende väärtus täna. Uurimusest selgub, et nii mehed kui naised reageerivad nende oodatavatele sotsiaalkindlustuse ja pensionide stimuleerivatele meetmetele mistõttu suureneb tõenäosus suunduda pensionile. Ootuspäraselt seostatakse suuremat jõukust suurenenud tõenäosusega jääda pensionile.

Vastastikune stiimulite mõju teineteise pensionile siirdumisel võib olla nii positiivne kui negatiivne. Eeldatakse, et kui üks partneritest suurendab tööl käimisega paari pensionivarasid, siis teine partneri võib jääda varem pensionile. Samas võib ta ka edasi töötada, kui vaba aja eelistus on vähene. Uuringust ilmneb, et naise stiimulite mõju mehe pensioniotsusele on negatiivne st kui naine jätkab töötamist, väheneb ka mehe pensionile siirdumise tõenäosus. Vastupidist efekti ei täheldada. Antud tulemus on vastuolus teoreetilise kirjandusega, kus eeldatakse, et just naise tööturu otsused on mõjutatud mehe omadest ja mitte vastupidi. Üheks põhjuseks võib olla, et mehed hindavad pensionil olemist koos naisega kõrgemalt, kui üksinda.

Wahrendorf et al (2017) uurib kuidas mõjutavad töötingimused ja kehv tervis tööturul osalemist. Uuringu tulemustes saab välja tuua kolm suurt leidu. Esiteks selgub, et iga kolmas pensioniealine töötaja (vanuses 65-80 aastat) on kas ettevõtja või kõrgemal ametikohal töötaja mis tähendab, et tõenäoliselt inimesed naudivad oma tööd. Seda näib kinnitavat ka teine suurem leid, mis näitab, et pensionieas töötajad hindavad psühhosotsiaalseid töötingimusi paremaks. Viimaks leitakse, et nende hulgas, kes jätkavad töötamist ka vanemas eas on madalam stressitase võrreldes pensionil olijatega ehk vanemas eas töötajate vaimne ja füüsiline tervis on parem.

Carr et al (2016) uuringus keskendutakse psühhosotsiaalsele töökeskkonnale ja uuritakse kuidas see mõjutab tööturukäitumist. Uurimuse läbiviimisest esitati kolm hüpoteesi:

1. nõudlik / raske töö seostub sooviga jääda varem pensionile ja suurendades seeläbi tõenäosust varem tööturult lahkuda;
2. tööjõu ressursse seostatakse sooviga jätkata töötamist ka pensioniea saabudes vähendades seega tõenäosust varajasele tööturult eemaldumisele;

3. tööjõuressursid vähendavad töökoha nõudmiste mõju pensionile jäämise ostuses nii, et nõudmisi seostatakse vähem varasema pensionilejäämise otsusega ja töölt lahkumise eelistustega, kui need langevad kokku suurte ressurssidega.

Uurimuse tulemusena ei leitud kinnitust esimesele ega kolmandale hüpoteesile. Ei ole tõestust, et nõudlik töö (ei füüsiline ega vaimne) suurendaks tööjõust väljumise tõenäosust. Ainsana leidsid kinnitust teine hüpotees, kus tööjõu ressursid ennustavad pikemat tööturul osalemist ja hilisemat pensionile siirdumist. Suurem otsustusõigus tähendab tõenäoliselt ka suuremat sotsiaalset tunnustust ja tugi. Uurimusest selgus, et suurem otsustusõigus ja tunnustuse saamine tööl olid ainsad statistiliselt olulised näitajad, mil on mõju tööjõus osalemise otsustele ja ka reaalsele töölt lahkumisele / jäämisele.

Leitud tulemused on olulised pikama tööjõus osalemise edendamiseks. Leiti, et töötaja töötaja otsustusõiguse suurendamine lükkab pensionile siirdumise soovi edasi kahe aasta võrra. Seega parandades töökoha psühhosotsiaalseid tingimusi vähendatakse pensionile siirdumise tõenäosust.

2. VANEMAEALISTE PENSIONILE SIIRDUMISE OTSUST MÕJUTAVATE TEGURITE ANALÜÜS

2.1. Andmed ja metoodika

Järgnevas alapeatükis antakse ülevaade magistritöö aluseks olevast SHARE (The Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe) projektist ja kirjeldatakse SHARE 6. laine uuringu andmeid.

SHARE on multidistsiplinaarne projekt, mis viiakse läbi kõigis Euroopa Liidus riikides, lisaks osaleb uuringus Iisrael. Uuring sisaldab mikroandmeid vanemaealiste (50+) tervise, sotsiaalmajandusliku staatuse, sotsiaal- ja perekonnavõrgustike kohta. Uuringu raames on kokku läbi viidud üle 380 000 intervjuu ja küsitletud üle 140 000 inimese. Esimene SHARE küsimustiku laine toimus 2004. aastal. Eesti osales esmakordselt SHARE uuringu neljandas laines aastal 2010. Uuringut viiakse läbi iga kahe aasta tagant ja küsitlust on planeeritud jätkata kuni aastani 2024. Praeguseks on läbi viidud uuringu seitse lainet, neist viimane aastal 2017, kus osalesid esmakordselt kõik Euroopa Liidu liikmesriigid ja Iisrael. Järgnev, kaheksas laine, algas 2019 aasta novembris. (Survey of...2020)

Käesolevas töös kasutatakse SHARE kuuenda laine andmeid, kuna seitsmenda laine andmebaas ei olnud kasutamise hetkel terviklikult kättesaadav – andmetes esines väga palju puuduvaid väärtusi. Andmete käsitlemise lihtsustamise mõttes kasutas töö autor easySHARE andmebaasi, kuhu on kompaktselt kokku koondatud uuringu andmed. EasySHARE andmebaas hõlmab järgnevaid valdkondi: demograafilised näitajad, leibkond, sotsiaalne tugi ja võrgustik, lapsepõlv, tervis, funktsionaalsus ning töö ja majanduslik olukord.

SHARE 6. laine viidi läbi aastal 2015. Järgnevalt antakse ülevaade erinevatest vanemaealisi iseloomustavatest tööturu rühmadest SHARE uuringu andmetele tuginedes. Vanemaealisteks loetakse antud uuringus inimesi vanuses 50-74. Kasutatavas

Andmebaasis on kokku 3302 vastanud, neist 1927 naised ja 1375 mehed. Vaadates valimit tööturul osalemise staatuse põhjal on allolevast tabelist 2 näha, et täistööajaga töötavad nii naiste kui meeste lõikes kõige enam vastanud vanuses 50-59, mis on ka eeldatud tulemus, kuna tegemist on tööealise elanikkonnaga (2015. aastal oli ametlikuks pensionieaks naistel 62 aastat ja meestel 63 aastat). Töötavaid pensionäre ehk inimesi, kes on pensionieas, kuid on otsustanud jätkata töötamist on enim 65-74 aastaste hulgas. Enamvähem võrdselt on selles vanuserühmas ka täielikult pensionil olevaid inimesi. Ühtlasi on lisas 1 näha, et kõigis tööturu staatuste gruppides nii naiste kui meeste osas on ülekaalus Eesti kodakondsusega inimesed.

Tabel 2. 50-74 aastaste inimeste tööturu staatus, protsentides.

Vanus	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74
Naised					
Töötaja	29,46%	33,43%	25,40%	8,73%	2,98%
Töötav pensionär	0,11%	0,91%	17,31%	44,31%	37,36%
Pensionär	0,33%	1,63%	19,37%	42,76%	35,91%
Mehed					
Töötaja	28,97%	33,01%	23,68%	10,03%	4,32%
Töötav pensionär	0,16%	1,31%	18,66%	46,15%	33,72%
Pensionär	0,76%	2,59%	21,77%	43,07%	31,81%

Allikas: (easySHARE andmebaas); autori arvutused.

Töö autor uuris ka vastanute soovi võimalikult vara töötamisest loobuda (vt tabel 3). Paraku ei ole võimalik vastustest mõista, kas tegemist on sooviga eemalduda tööturult enne ametlikku pensioniiga jäädes nt eelpensionile ning kas antud soov ka realiseeritakse.

Tabel 3. Soov võimalikult vara töötamisest loobuda, protsentides.

Soov võimalikult vara töötamisest loobuda	Naine	Mees	Kokku
Jah	15,72%	14,84%	15,35%
Ei	36,17%	36,95%	36,49%
Vastus puudub	48,11%	48,22%	48,15%

Allikas: (easySHARE andmebaas); autori arvutused.

Järgneva tabel 4 kirjeldab vastanute perekonnaseisu. Tabelist on näha, et abielus inimeste seas on rohkem mehi ja lahutatud või üksikute hulgas rohkem naisi. See on ka mõneti mõistetav, kuna teadupärast on Eesti meeste eluiga lühem, kui naistel. Tabelist näib, et

abielustaatus / perekonnaseis ei mõjusta oluliselt pensioniea saabudes töötamise jätkamise ootust. Laste arvu poolest on kõige enam kahelapselisi vanemaid. Rohkem on ka ühe või kolme lapsega vastanuid. Tulemused ei erine aga tööturu staatuste lõikes (vt lisa 2).

Tabel 4. Perekonnaseis tööturu staatuse rühmade lõikes, protsentides.

Tööturu staatus	Töötaja	Töötav pensionär	Pensionär
Perekonnaseis			
Naised			
Abielu/kooselu	57,34%	54,44%	55,06%
Lahutatud/üksik	42,66%	45,56%	44,94%
Vastus puudub	0,00%	0,00%	0,00%
Mehed			
Abielu/kooselu	78,13%	75,12%	74,12%
Lahutatud/üksik	21,45%	24,88%	25,88%
Vastus puudub	0,42%	0,00%	0,00%

Allikas: (easySHARE andmebaas); autori arvutused.

Individuaalsetest omadustest mõjutab pensionile siirdumise otsust eeldatavasti indiviidi haridustase. Tabelis 5 on näha, et töötavate pensioniealiste hulgas on nii meeste kui naiste hulgas enim keskharidusega inimesi. Autori arvates on see seletatav madalama haridustaseme tõttu teenitava madalama sissetulekuga, ehk inimene soovib jätkata töötamist ka pensioniea saabudes, kuna ainuüksi teenitud pensionist ei piisa elamiseks. Samas on madalama haridustasemega vastanuid enam ka pensionäride hulgas, mida võib tõenäoliselt põhjendada töö iseloomuga. Arvatavasti on madalamat haridust nõudvad töökohad füüsiliselt koormavamad ja seetõttu võivad need tekitada vanemaealistel terviseprobleeme.

Tabel 5. Haridustase tööturu staatuse rühmade lõikes, protsentides.

Haridustase	Töötaja	Töötav pensionär	Pensionär
Naised			
Algharidus	0,10%	1,25%	1,20%
Põhiharidus	6,85%	20,96%	20,67%
Keskharidus	33,13%	38,50%	39,06%
Kutseharidus	23,21%	20,73%	20,89%
Kõrgharidus	36,61%	18,56%	18,17%
Vastus puudub	0,10%	0,00%	0,00%
Mehed			
Algharidus	0,00%	4,26%	3,96%
Põhiharidus	9,89%	28,15%	28,16%
Keskharidus	45,26%	35,19%	36,38%
Kutseharidus	18,80%	11,78%	11,72%
Kõrgharidus	25,77%	20,62%	19,63%
Vastus puudub	0,28%	0,00%	0,15%

Allikas: (easySHARE andmebaas); autori arvutused.

Vaadates tööturu staatust töökoha majandusharu lõikes siis lisas 3 on näha, et naiste hulgas jätkatakse töötamist enim tervishoiu ja sotsiaalvaldkonnas ning muudes kogukondlike- ja sotsiaalteenustega (tabelis näitaja Muu all) seotud aladel. Meeste osas on aga enim töötleva tööstuse, kaevanduse, energeetika alal. Rohkem töötavaid pensionäerilisi on ka põllumajanduse, jahinduse, metsanduse valdkonnas ja avaliku halduse ning riigikaitse alal.

Indiviidi otsuses jätkata töötamist või suunduda esimesel võimalusel pensionile on suur roll ka töökohal ja sellega rahulolul. Järgnevas tabelis 6 on välja toodud uuringus osalenud vanemaealiste rahulolu tööga. Paraku on töötajate hulgas üsna suur osa vastajatest jätnud küsimusele vastamata ja seetõttu on võimatu öelda, kas see mõjutaks oluliselt ka saadavat tulemust, aga on näha, et üldiselt ollakse tööga rahul. Töötavate pensionäride hulgas on väga palju neid, kes on oma tööga väga rahul. Võib järeldada, et rahulolu tööga loob soodsad tingimused töötamise jätkamiseks. Töökohal töötamise jätkamises on eeldatavasti tähtsus ka töö füüsilisel nõudlikkusel ja tunnustuse saamisel töökohas. Vastupidiselt eeldusele tuleneb aga küsimustikust, et meeste hulgas jätkatakse töötamist ka füüsiliselt nõudlikel ametikohtadel (vt lisa 4). Naiste osas jätkatakse pigem füüsiliselt vähenõudlikel kohtadel, kuid sarnaselt meestega on ka füüsiliselt raske töö

tegijaid üsna palju. SHARE küsimustikule vastanute hulgast tuleb välja, et tunnustuse saamine töökohal on oluline stiimul tööl käimise jätkamisel. Nii meeste kui naiste lõikes on suurem osa vastanutest nõus tunnustuse positiivsel mõjul (vt lisa 5).

Tabel 6. Rahulolu tööga tööturu staatuse rühmade lõikes, protsentsides.

Rahulolu tööga	Töötaja		Töötav pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Väga rahul	34,52%	30,78%	60,41%	48,77%
Rahul	31,85%	29,94%	30,96%	37,65%
Ei ole rahul	5,85%	4,18%	6,09%	4,32%
Rahulolematu	1,59%	1,11%	1,02%	0,62%
Vastus puudub	26,19%	33,98%	1,52%	8,64%

Allikas: (easySHARE andmebaas); autori arvutused.

Paraku hinnati nii töötajate kui töötavate pensionäride hulgas töökohal edutamise väljavaateid kehvaks. Vastanud hindavad võimalust ametiredelil tõusta tunduvalt palju kehvemaks pensioniealisena töötades (vt lisa 6). Otsuses töötamist jätkata või pensionile suunduda on oluline roll ka inimese vabal ajal ja üldiselt ajakasutusel. Lisas 7 on näha, et töötamise jätkamist soosib vaba aja olemasolu – suurem osa vastanutest, kes kuuluvad töötavate pensionäride rühma, leidis, et neil ei teki töö tõttu ajapuudust.

Tööturul osalemist mõjutab ka inimese tervislik olukord. Seda saab hinnata nii diagnoositud haiguste järgi (kroonilised pikaajalised terviseprobleemid) kui ka inimese enda subjektiivse hinnanguga tervisele. Järgnevas tabelis 7 on küsitud inimese üldist hinnangut oma tervisele.

Tabel 7. Tervislik seisund tööturu staatuse rühmade lõikes, protsentsides.

Tervislik seisund	Töötaja		Töötav pensionär		Pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Suurepärane	5,06%	4,46%	3,05%	1,85%	1,31%	0,91%
Väga hea	8,93%	7,38%	5,58%	5,56%	1,85%	1,07%
Hea	37,80%	36,91%	36,04%	30,25%	21,98%	21,31%
Rahuldav	43,75%	44,01%	51,27%	57,41%	57,13%	56,93%
Halb	4,46%	7,24%	4,06%	4,94%	17,74%	19,79%

Allikas: (easySHARE andmebaas); autori arvutused.

Kõige madalamalt on oma tervislikku seisundid hinnanud pensionil olevad ja töötavad pensioniealised, mis on ka mõistetav kõrgema vanuse tõttu võrreldes töötajatega. Samas on ka töötavad inimesed hinnanud üldiselt oma tervist pigem heaks või kehvemapoolseks, väga häid hinnanguid on vähe. Tabeli 7 põhjal võib öelda, et vananedes tajuvad inimesed tervise kehvemaks muutumist ja see mõjutab tööturul osalemist.

Lisas 8 on näha, et töötajate hulgas on kroonilise haiguse põdejaid umbes pool vastanutest. Töötavate pensionäride ja pensionäride hulgas on aga see protsent üle 70% nii naiste kui meeste hulgas. Seda tulemust võib pidada ka ootuspäraseks, sest neid rühmades on vanemaealised inimesed, kel tihti esinebki pikaajalisi terviseprobleeme. Järgnevas tabelis 8 on toodud välja ka vastanu enda hinnang tervislikule seisundile hinnates vaimseid näitajaid nagu väsimus ja depressioon.

Tabel 8. Tervislik seisund tööturu staatuse rühmade lõikes, protsentides.

Vaimse tervise näitajad	Töötaja		Töötav pensionär		Pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Depressioon						
Jah	49,31%	56,13%	53,30%	58,64%	47,12%	56,16%
Ei	48,61%	29,11%	45,18%	28,40%	49,62%	33,03%
Vastus puudub	2,08%	14,76%	1,52%	12,96%	3,26%	10,81%
Väsimus						
Jah	54,66%	54,87%	58,38%	54,94%	45,16%	46,42%
Ei	43,35%	30,22%	40,10%	32,10%	51,58%	42,92%
Vastus puudub	1,98%	14,90%	1,52%	12,96%	3,26%	10,65%

Allikas: (easySHARE andmebaas); autori arvutused.

Ülalolevast tabelist 8 on näha, et meeste hinnangul esineb neil depressiooni rohkem, kui naistel ja seda kõigis tööturu staatuse rühmade lõikes. Naistel on depressiooni esinemine umbes pooleks. Väsimust hindavad nii naised kui mehed võrdselt. Tabelist on näha, et pensionil olivad hindavad väsimuse taset tunduvalt madalamaks kui töötavad inimesed.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et töötavaid pensioniealisi on kõige enam vanuses 65-69 ehk pensioniea saabudes ei suunduta koheselt pensionile, vaid soovitakse võimalusel töötamist jätkata. Tööturul osalemist ei mõjuta ka perekonnaseis ega laste arv. Töötamist pensionieas jätkavad kõige enam keskharidusega inimesed, samas on neid palju ka pensionäride hulgas. See tulemus sobib ka tööstussektori tulemusega, kus on näha, et

enim mehi jätkab pensioniea saabudes töötamist töötleva tööstuse, kaevanduse, energeetika alal. Tööl jätkamist mõjutab positiivselt ka inimese rahulolu tööga ja tunnustuse saamine töökohal. Kui naised jätkavad töötamist pigem füüsiliselt lihtsamatel ametikohtadel, siis meeste osas sellist erinevust välja ei tulnud. Töökohal edutamise väljavaateid hinnatakse vanuse tõustes aina kehvemaks.

Tervise poolelt on ootuspärane, et vanemaealised hindavad oma tervist kehvemaks, kui töötavad inimesed. Ka krooniliste haiguste esinemine on pensionieas suurem. Kui depressiooni esinemine on erinevate tööturu staatuse gruppide osas sarnane nii meeste kui naiste võrdluses, siis pensionil olijad hindavad väsimuse taset tuntavalt madalamalt, kui tööl käijad.

2.2. Eesti vanemaealiste tööturukäitumise mõjutavate tegurite analüüs SHARE

Vanemaealiste tööturukäitumist st ostust töötada või lahkuda tööjõust kujundavad üheaegselt mitmed tegurid. Käesolevas alapeatükis hinnatakse easySHARE andmebaasi 6. laine andmete põhjal koostatud mudeleid, mis kirjeldavad vanemaealiste (vanuses 50-74 a) tööturukäitumist mõjutavaid tegureid. Mudelite koostamisel lähtuti teoreetilisest taustast, varasematest uuringutest ja sobivate andmete kättesaadavusest SHARE andmebaasis. Töös esitatud mudelid eristatakse kolmes tööturustaatuses kategoorias: pensionär vs töötaja, pensionär vs töötav pensionär ja töötaja vs töötav pensionär. Analüüsi tulemused esitatakse marginaalsete efektide kaudu. Esmalt antakse aga ülevaade töös kasutatud logit-mudelist.

Analüüsi läbiviimiseks kasutatakse logit-mudelit, mis on binaarse valiku mudel, kus sõltuv muutuja saab omada vaid kaht väärtust 1/0. Selle läbi hinnatakse selgitavate muutujate (tähisega 0) mõju tõenäosusele, et sõltuv muutuja (tähisega 1) on väärtusega 1 ehk $P(y = 1 | x)$. Mudeli parameetrite märkide järgi saab välja lugeda selgitava muutuja mõju sõltuvalt muutujale. Kui parameetri ees olev märk on pluss, siis see näitab samapidist seost selgitava muutuja ja sündmuse esinemise tõenäosuse vahel. Miinusmärk näitab vastupidist seost. Mudeli mõju hindamiseks kasutatakse marginaalseid efekte ehk

kui palju muutub sõltuva muutuja väärtus selgitava muutuja ühikulisel muutumisel. (Wooldridge 2009: 584-593). Analüüsi läbiviimiseks kasutati tarkvarapaketti R.

Järgnevas tabelis 9 on esitatud mudelites kasutatud muutujad ning nende definitsioonid. Muutujad on valitud ja mudelites grupeeritud tuginedes teoreetilisele kontseptsioonile ja varasematele uuringutele. Kasutatud muutujad jagunevad indiviidi iseloomustavateks, tervisega seonduvateks, perekondlikeks karakteristikuteks. Sotsiaalkaitseüsteemi osas esindavad sõltuvad muutujad tööturustaatus (st pensionär, töötav pensionär ja töötav)

Tabel 9. Vanemaealiste tööturukäitumise mudelites kasutatud muutujad

Muutuja	Muutuja defineerimine
Pensionär vs töötaja	Pensionär=0; töötaja=1
Pensionär vs töötav pensionär	Pensionär=0; töötav pensionär=1
Töötaja vs töötav pensionär	Töötaja=0, töötav pensionär=1
Sugu	Mees=0; naine=1
Kodakondsus	Muu=0; Eesti=1
Haridus	Alg- ja põhiharidus=0; kesk- ja kutseharidus=1; kõrgharidus=2
Tervis	Suurepärane, väga hea, hea=0, rahuldav, halb=1
Krooniline haigus	Ei ole kroonilise haigust=0; on krooniline haigus=1
Väsimus	Ei tunta väsimust=0, tuntakse väsimust=1
Depressioon	Oli viimase kuu jooksul depressioon=0; ei olnud=1
Abielustaatus	On abielus/kooselus=0; ei ole=1
Kooselu	Elab koos partneriga/kaaslasega=0; ei ela koos abikaasa/partneriga=1
Laps elab lähedal	Laps elab 1km raadiuses=0; laps ei ela 1km raadiuses=1
Majanduslik toimetulek	Suurte raskustega=0; mõningate raskustega=1; ilma suurte raskusteta=2; lihtsasti=3
Liikuvus	Pole raskusi ühegagi=0; raskusi ühega=1; raskusi kahega=2; raskusi kolmega=3; raskusi kõigega =4

Allikas: autori koostatud

Hariduse näitaja on klassifitseeritud ISCD-97 klassifikaatori järgi. Liikuvust hinnatakse võimega tulla toime järgneva nelja tegevusega: 100m kõndimist, üle toa kõndimine, ühest trepist üles kõndimine ja mitmest trepist üles kõndimine.

Järgnevalt esitatakse koostatud mudelite analüüsi tulemused. Nagu eelpool mainitud, on mudelite aluseks võetud erinevad tööturu staatuse kategooriad – pensionär vs töötaja, pensionär vs töötav pensionär ja töötaja vs töötav pensionär.

Esmalt kirjeldatakse võrdluse pensionär vs töötaja mudeli tulemusi, mis on esitatud tabelis 10 (vt lk 28). Üldine vaatluste arv on 2744. Mudeli kirjeldusvõime on 48,44% (Pseudo R^2). Vaatlustest üle poole ehk 1690 moodustasid naised, kirjeldusvõime 52,66%.

Mudelist selgub, et Eesti kodakondsuse omamine suurendab töötamise tõenäosust 4,1% võrra. Varasemates uuringutes on leitud, et kõrgem haridus mõjutab vanemas eas töötamist (Wharendorf *et al* 2016). Antud mudelist ilmneb, et haridustaseme tõus võrreldes alg- ja põhiharidusega on töötamisega positiivselt seotud. Näiteks suurendab kõrghariduse omamine vanemas eas töötamise tõenäosust 10,8%. Kui naiste lõikes on kõige tugevamalt töötamisega seotud kõrgharidus (13,2%), siis meeste osas nii selget erinevust kõrghariduse või kesk- ja kutsehariduse vahel ei ole – näitajad vastavalt 7,7% ja 6,1%.

Marksoo *et al* (2011) on väitnud, et vanemaealiste peamiseks tööturult eemaldumise põhjuseks on tervislik seisund. Ka Jürgens *et al* (2013) jõudis järeldusele, et kehv tervis soosib tööturult lahkumist. Tervise teguritest enim mõjutab vanemaealiste töötamise tõenäosust liikumisega seonduv. Väga suurte liikumiskustega (raskusi neljaga) inimesed on 26,1% väiksema tõenäosusega töötajad. Antud mudelist ilmneb, et väga suured liikumiskused (raskusi kõigi neljaga) vanemaealiste naiste osas vähendavad töötamise tõenäosust 41,6%. Vähesemad liikumiskused on küll olulised, kuid ei oma enam nii suurt osakaalu. Ka Jürgens *et al* (2013) uurimuses leiti samuti, et tervisešokid mõjutavad töötamist väga palju samas kui pisemad muutused tervises ei oma nii suurt mõju. Meeste puhul on enim raskusi liikumisel kolme näitaja puhul – 13,8% väiksema tõenäosusega on nende hulgas töötajaid.

Tabel 10. Logit-mudeli marginaalsed efektid kategoorias pensionär vs töötaja.

Pensionär (0) vs töötaja (1)	Üldine mudel		Naised		Mehed	
Muutujad	Marginaalne efekt	Standardviga	Marginaalne efekt	Standardviga	Marginaalne efekt	Standardviga
Isiklikud tegurid						
Sugu	-0,013	0,014	-	-	-	-
Vanus						
Vanus 55-59	-0,042***	0,013	-0,038***	0,015	-0,053**	0,023
Vanus 60-64	-0,411***	0,020	-0,391***	0,024	-0,446***	0,033
Vanus 65-69	-0,751***	0,018	-0,769***	0,022	-0,724***	0,031
Vanus 70-74	-0,871***	0,017	-0,894***	0,019	-0,835***	0,030
Kodakondsus (Eesti)	0,041**	0,019	0,039	0,024	0,043	0,031
Haridus						
Kesk- ja kutseharidus	0,051***	0,018	0,053**	0,023	0,061**	0,029
Kõrgharidus	0,108***	0,021	0,132***	0,027	0,077**	0,035
Tervise tegurid						
Rahuldav/halb	-0,021	0,015	-0,031	0,019	-0,011	0,026
Krooniline haigus	-0,015	0,014	-0,009	0,018	-0,020	0,025
Väsimus	-0,007	0,014	0,004	0,016	-0,024	0,023
Depressioon	-0,001	0,014	0,000	0,016	-0,007	0,024
Liikumine						
Raskusi ühega neist	-0,042**	0,019	-0,029	0,022	-0,072**	0,036
Raskusi kahega neist	-0,087***	0,028	-0,097***	0,034	-0,062	0,047
Raskusi kolmega neist	-0,090**	0,040	-0,074	0,048	-0,138**	0,070
Raskusi neljaga neist	-0,261**	0,115	-0,416***	0,099	-0,045	0,135
Perekondlikud tegurid						
Abielustaatus	-0,022	0,023	-0,024	0,029	-0,035	0,038
Kooselu	0,062**	0,025	0,085***	0,029	0,004	0,047
Laps elab 1 km raadiuses	-0,011	0,014	-0,001	0,017	-0,027	0,024
Majanduslik toimetulek						
Lihtsasti	0,156***	0,027	0,159***	0,033	0,146***	0,048
Ilma suurte raskusteta	0,075***	0,022	0,070***	0,026	0,077*	0,040
Mõningate raskustega	0,026	0,021	0,036	0,024	0,008	0,039
Vaatluste arv	2744		1690		1054	
Pseudo R²	0,4844		0,5266		0,4377	
Waldi chi²	1837,443		1229,578		638,0365	

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Märkused: * p<0,1; ** p<0,05; *** p<0,01.

Teoreetilisest käsitlest lähtuvalt ja ka varasemates uuringutes tuli välja, et perekondlikud faktorid mõjutavad indiviidi tööturukäitumist (Coile 2003; Leetmaa et al 2004). Antud uurimuses kasutati perekondlike muutujatena abielustaatus, partneri

olemasolu ja lapse lähedalasumist. Mudelist selgub, et üksinda elavad inimesed on 6,2% suurema tõenäosusega töötajad. Naiste hulgas suurendab üksi olek töötamise tõenäosust 8,5%. Autori arvates võib eeldada, et koos elavatel inimestel on kahekesi lihtsam majandada. Üksi elavate inimeste finantsiline olukord on raskem ja seetõttu tuleb ka vanemas eas töötada.

Coile (2003) uuringus toodi välja, et suurem jõukus suurendab tööturult eemaldumise tõenäosust. Ka Börsch-Supan *et al* (2019) uuringust tuli välja, et erinevad finantsilised aspektid omavad tähtsust indiviidi pensionile siirdumise otsustes. Antud mudelis hinnatakse vastanu subjektiivsel hinnangul põhinevat majandusliku toimetuleku muutujat tööturukäitumisele. Mudelist selgub, et vanemaealised, kes hindavad oma majanduslikku toimetulekut lihtsaks (võrreldes suurte raskustega toimetulekus), on 15,6 % suurema tõenäosusega töötajad. Naistest osas on vastav näitaja veidi kõrgem (15,9%), kui meeste puhul, kus lihtsa majandusliku toimetulekuga vastanutest on 14,6% suurema tõenäosusega töötajad. Suuremate raskusteta hakkama saamine suurendab töötamise tõenäosust 7% naiste ja 7,7% meeste hulgas.

Teise mudelina hinnati käesolevas töös tööturugruppi pensionär vs töötav pensionär (vt tabel 11, lk 30). Võrreldes pensionär vs töötaja gruppi on siin vaatluste arv pea poole väiksem, kokku 1589 vaatlust. Ka mudeli kirjelduvõime on üsna madal, 11,67%. Naiste osas on vaatlusi 957 ja mudeli kirjeldatuse tase veidi kõrgem üldisest, 15%. Sellest võib järeldada, et pensionärid ja töötavad pensionärid on muutujate alusel palju sarnasemad, kui eelnev tööturugrupp.

Kui eelnevas mudelis ei esinenud olulist soolist erinevust tööturu käitumises, siis antud mudelis tuleb välja, et naised on 4% väiksema tõenäosusega töötajad. Vanus on antud mudelis töötamisega negatiivselt seotud, seda nii üldiselt kui sugude lõikes.

Sarnaselt pensionär vs töötaja mudelile on suurendab Eesti kodakondsuse omamine töötamise tõenäosust 4,5%. Naiste osas on Eesti kodakondsusega inimesed 8,4% suurema tõenäosusega töötajad.

Tabel 11. Logit-mudeli marginaalsed efektid kategoorias pensionär vs töötav pensionär.

Pensionär (0) vs töötav pensionär (1)	Üldine mudel		Naised		Mehed	
Muutujad	Marginaalne efekt	Standardviga	Marginaalne efekt	Standardviga	Marginaalne efekt	Standardviga
Isiklikud tegurid						
Sugu	-0,0409**	0,0205	-	-	-	-
Vanus	-0,0166***	0,0024	-0,0187***	0,0030	-0,0140***	0,0038
Kodakondsus (Eesti)	0,0453*	0,0266	0,0835***	0,0315	-0,0047	0,0452
Haridus						
Kesk- ja kutseharidus	0,0630***	0,0227	0,0631**	0,0275	0,0827**	0,0375
Kõrgharidus	0,1099***	0,0290	0,1563***	0,0374	0,0653	0,0453
Tervise tegurid						
Rahuldav/halb	-0,0370	0,0227	-0,0610**	0,0288	-0,0108	0,0362
Krooniline haigus	-0,0056	0,0211	0,0035	0,0260	-0,0186	0,0352
Väsimus	-0,0184	0,0197	-0,0026	0,0243	-0,0318	0,0328
Depressioon	-0,0054	0,0197	-0,0123	0,0240	0,0059	0,0337
Liikumine						
Raskusi ühega neist	-0,0341	0,0268	0,0113**	0,0325	-0,1267***	0,0419
Raskusi kahega neist	-0,1049***	0,0325	-0,0951	0,0389	-0,1193**	0,0565
Raskusi kolmega neist	-0,1319***	0,0425	-0,0635	0,0637	-0,2455***	0,0192
Raskusi neljaga neist	-0,1097	0,0883	-0,1837***	0,0144	-0,0746	0,1457
Perekondlikud tegurid						
Abielustaatus	-0,0084	0,0342	-0,0453	0,0432	0,0234	0,0575
Kooselu	0,0644	0,0401	0,1283	0,0494	-0,0349	0,0633
Laps elab 1 km raadiuses	-0,0198	0,0204	-0,0097	0,0247	-0,0353	0,0347
Majanduslik toimetulek						
Lihtsasti	0,2139***	0,0412	0,2143***	0,0506	0,1937***	0,0710
Ilma suurte raskusteta	0,0962***	0,0300	0,0805**	0,0359	0,0996*	0,0553
Mõningate raskustega	0,0138	0,0271	0,0180	0,0323	-0,0096	0,0513
Vaatluste arv	1589		957		632	
Pseudo R²	0,1167		0,1495		0,1135	
Waldi Chi²	180,9954		133,3865		74,3497	

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Märkused: * p<0,1; ** p<0,05; *** p<0,01.

Sarnaselt eelnevale mudelile suurendab haridustaseme tõus töötamise tõenäosust. Võrreldes alg- ja põhiharidusega suurendab kõrghariduse omamine naiste hulgas töötamise tõenäosust 15,6%. Pensioniealiste meeste osas on kõige suurem töötamise tõenäosus kesk- ja kutseharidusega inimeste hulgas, 8,3%.

Võrreldes suurepärase, väga hea ja hea tervisega on rahuldava või halva tervisega naised 6,1% väiksema tõenäosusega töötajad. Samaselt pensionäride vs töötajate mudelile omab ka antud tööturu grupis tervise näitajatest suurimat tähtsust liikuvuse muutuja. Naiste osas on kõige suurema liikumiskusega (raskusi neljaga) inimesed 18,4% väiksema tõenäosusega töötajad. Samas kui kõige väiksemate probleemidega liikumisel (raskusi ühega) on 1,1% suurema tõenäosusega tegemist töötava Meeste puhul on suurema liikumiskusega (raskusi kolmega) inimeste osas 24,6% väiksem tõenäosus töötada. Üleüldiselt võib antud mudeli põhjal täheldada, et pensioniealistel inimestel on tervis parem ja erinevatel tervise teguritel on suurem negatiivne mõju töötamisele.

Majanduslikult lihtsalt hakkama saavad pensioniealised töötavad 21,4% suurema tõenäosusega. Naiste osas on vastav näitaja 21,4% ja meeste osas mõnevõrra väiksem 19,4%. Töötamine suurendab sissetulekuid ja see parandab ka elu kvaliteeti. Ilma suurte raskusteta hakkama saavad inimesed on 9,6% suurema tõenäosusega töötajad. Naiste osas on näitaja mõnevõrra väiksem olles 8%, Meeste osas soodustab suurte raskusteta hakkama saamine töötamist 10% võrra.

Kolmandas mudelis vaadeldakse töötajaid vs töötavaid pensionäre (vt tabel 12, lk 32). Kuna töötavad pensionärid on veel tööturul aktiivsed (töötades täis- või osaajaga) on huvitav välja selgitada kas ja kui palju erineb antud võrdlusgrupp eelnevatest. Kuna mõlemad tööturugrupid on veel aktiivsed, lisati mudelisse ka töökoha ja tööga rahulolu näitavaid muutujaid.

Antud tööturu grupi mudelis on vaatluste arv 1040. Erinevalt pensionär vs töötav pensionär mudelist on siinse mudeli kirjeldatusse tase väga hea 75,7%. Naisi on antud võrdlusgrupis 662 ja kirjeldatusse tase 86,5%.

Ootuspäraselt on mudelis vanus seotud positiivselt töötamisega. Meeste kodakondsuse osas on näha, et Eesti kodakondsusega inimesed on 8,9% väiksema tõenäosusega pensioniealised töötajad.

Lisatud töökohaga seonduvatest teguritest mõjutab töötamist ajapuuduse tunnetamine suure töökoormuse tõttu. Ajapuudusega üldse mitte nõustuvad inimesed on üldises mudelis 4,2% suurema tõenäosusega töötavad pensioniealised. Ajapuudusega pigem

nõus olevad inimesed on modelis kohaselt 5,8% suurema tõenäosusega töötavad pensionärid. Naiste hulgas, kes leiavad, et neil on pigem ajapuudus, on 6,7% suurema tõenäosusega töötavad pensioniealised.

Mehed, kes ei nõustu edutamisevõimaluste puudumisega on 7,5% väiksema tõenäosusega töötavad pensionärid. See on ka mõnevõrra ootuspärane tulemus, kuna tavapäraselt pensioniealised enam karjääriredelil ei tõuse. Inimesed, kes leiavad, et ei saa piisavalt tunnustust tööl on 5,3% väiksema tõenäosusega töötavad pensioniealised. Meeste osas on vastav näitaja 10,25%. Mehed, kes tajuvad, et nad pigem ei saa piisavat tunnustust tööl on 7,8% väiksema tõenäosusega töötavad pensionärid.

Tabel 12. Logit-modeli marginaalsed efektid kategoorias töötaja vs töötav pensionär.

Töötaja (0) vs töötav pensionär (1)	Üldine mudel		Naised		Mehed	
Muutujad	Marginaalne efekt	Standardviga	Marginaalne efekt	Standardviga	Marginaalne efekt	Standardviga
Isiklikud tegurid						
Sugu	0,0127	0,0152				
Vanus	0,0577***	0,0020	0,0534***	0,0038	0,0605	0,0032***
Kodakondsus (Eesti)	-0,0082	0,0227	0,0286	0,0206	-0,0892**	0,0421
Haridus						
Kesk- ja kutseharidus	0,0140	0,0252	0,0087	0,0270	0,0417	0,0465
Kõrgharidus	-0,0227	0,0270	-0,0051	0,0287	-0,0619	0,0504
Tervise tegurid						
Rahuldav/halb	-0,0149	0,0148	-0,0240	0,0159	0,0292	0,0296
Krooniline haigus	-0,0215	0,0144	-0,0226	0,0143	-0,0438	0,0296
Väsimus	-0,0023	0,0145	-0,0187	0,0153	-0,0022	0,0303
Depressioon	0,0072	0,0141	0,0016	0,0132	0,0454	0,0313
Liikumine						
Raskusi ühega neist	0,0005	0,0224	0,0280	0,0281	-0,0277	0,0453
Raskusi kahega neist	-0,0195	0,0324	0,0042	0,0396	-0,0658	0,0525
Raskusi kolmega neist	0,0099	0,0449	0,0267	0,0380	-0,3365	0,5998
Raskusi neljaga neist	0,2471	55,2644	0,0897	44,9623	0,5787	141,7815
Perekondlikud tegurid						
Abielustaatus	-0,0203	0,0278	-0,0083	0,0275	0,0216	0,0597
Kooselu	-0,0102	0,0296	-0,0092	0,0268	-0,0901	0,0609
Laps elab 1 km läheduses	-0,0002	0,0150	0,0013	0,0151	0,0089	0,0290
Majanduslikud tegurid						
Lihtsasti	-0,0280	0,0303	-0,0107	0,0298	-0,0172	0,0673
Ilma suurte raskusteta	-0,0155	0,0274	-0,0010	0,0281	-0,0412	0,0563
Mõningate raskustega	-0,0245	0,0268	-0,0057	0,0281	-0,0693	0,0572

Töökoha tegurid						
Ajapuudus						
Pigem ei ole nõus	0,0488**	0,0244	0,0496**	0,0249	0,0251	0,0508
Pigem nõus	0,0575**	0,0270	0,0669**	0,0271	0,0426	0,0606
Üldse ei ole nõus	0,0424*	0,0242	0,0598**	0,0243	-0,0340	0,0514
Edutamine						
Üldse ei ole nõus	-0,0060	0,0238	0,0195	0,0240	-0,0745*	0,0442
Pigem ei ole nõus	-0,0221	0,0197	-0,0098	0,0196	-0,0456	0,0352
Pigem nõus	-0,0109	0,0168	-0,0052	0,0166	-0,0299	0,0360
Füüsiline töö						
Üldse ei ole nõus	-0,0174	0,0200	-0,0211	0,0177	0,0336	0,0528
Pigem ei ole nõus	0,0011	0,0209	0,0150	0,0219	0,0244	0,0424
Pigem nõus	-0,0272	0,0196	0,0006	0,0247	-0,0173	0,0364
Tööga rahulolu						
Väga rahulolematu	0,0619	0,0738	0,0648	0,0764	-0,3096	2,3469
Ei ole rahul	-0,0026	0,0305	0,0117	0,0393	0,0697	0,0655
Rahul	-0,0122	0,0144	-0,0271	0,0142	0,0247	0,0275
Tunnustuse saamine						
Üldse ei ole nõus	-0,0533*	0,0282	-0,0308	0,0273	-0,1025*	0,0561
Pigem ei ole nõus	-0,0132	0,0216	-0,0046	0,0217	-0,0777*	0,0430
Pigem nõus	-0,0018	0,0175	-0,0184	0,0185	-0,0307	0,0357
Vaatluste arv	1040		662		378	
Pseudo R²	0,7567		0,8648		0,7087	
Waldi Chi²	927,2075		639,0901		339,0154	

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Märkused: * $p < 0,1$; ** $p < 0,05$; *** $p < 0,01$.

Käesolevas alapeatükis esitati kolm tööturustaatus mudelit, mida hinnati kolme erineva tööturustaatusel põhineva võrdluspäarina: pensionär vs töötaja, pensionär vs töötav pensionär ja töötaja vs töötav pensionär. Kategooriate hindamiseks kasutati isiklikke, perekondlikke, tervist hõlmavaid, majanduslikke ja töökohaga seotud muutujaid. Järgnevas alapeatükis esitatakse koostatud mudelitele tuginedes olulisemate muutujate seosed vanemaealiste tööturukäitumisega.

2.3. Eesti vanemaealiste tööturukäitumist kujundavatel teguritel põhinevad järeldused

Eelnevas alapeatükis esitatud ökonomeetrisest analüüsist ilmnes, et Eesti vanemaealiste tööturukäitumist mõjutavad üldjuhul samad tegurid, mis mujal riikides. Indiviidi töötamist mõjutavad isiklikud, leibkondlikud ja perekondlikud ja tervisega seonduvad

tegurid. Olulised on ka hoiakud töö osas, majanduslik toimetulek ja sotsiaalkaitsesüsteemid. Kõik analüüsis kasutatud statistiliselt olulised muutujad ja nende seoste suunad on koondatud alljärgnevasse tabelisse 13.

Tabel 13. Ökonometrilisel analüüsil läbi viidud mudelite kokkvõte.

Muutujad	Pensionär (0) vs töötaja (1)	Pensionär (0) vs töötav pensionär (1)	Töötaja (0) vs töötav pensionär (1)
Isiklikud tegurid			
Sugu		-	
Vanus	-	-	+
Kodakondsus (Eesti)		+	
Haridus			
Kesk- ja kutseharidus	+	+	
Kõrgharidus	+	+	
Tervise tegurid			
Rahuldav/halb			
Krooniline haigus			
Väsimus			
Depressioon			
Liikumine			
Raskusi ühega neist	-		
Raskusi kahega neist	-	-	
Raskusi kolmega neist	-	-	
Raskusi neljaga neist	-		
Perekondlikud tegurid			
Abielustaatus			
Kooselu	+		
Laps elab 1 km läheduses			
Majanduslikud tegurid			
Lihtsasti	+	+	
Ilma suurte raskusteta	+	+	
Mõningate raskustega			
Töökoha tegurid			
Ajapuudus			
Pigem ei ole nõus			+
Pigem nõus			+
Üldse ei ole nõus			+
Edutamine			
Üldse ei ole nõus			
Pigem ei ole nõus			
Pigem nõus			

Füüsiline töö			
Üldse ei ole nõus			
Pigem ei ole nõus			
Pigem nõus			
Tööga rahulolu			
Väga rahulolematu			
Ei ole rahul			
Rahul			
Tunnustuse saamine			
Üldse ei ole nõus			-
Pigem ei ole nõus			
Pigem nõus			
Pseudo R²	0,4844	0,1167	0,7567

Allikas: autori koostatud.

Märkused: „+“ näitab positiivset seost ja „-“ negatiivset seost sõltuva muutujaga. Statistiliselt olulised muutujad on tähitatud hallide kastidega. Statistiliselt ebaolulised muutujad on märgitud tühjade kastidega. Läbikriipsutatud lahter tähendab, et muutujat mudelis ei kajastatud.

Üldiselt on kaks esimest mudelit oma tulemustelt sarnasemad, kui viimane. Muutujate seoste tugevus töötamise või mittetöötamisega on parem esimeses kahes mudelis. Siiski esineb mõningaid erinevusi muutujate statistilises olulisuses. Näiteks on sugu ja kodakondsus olulised vaid teises, pensionär vs töötav pensionär mudelis. Nii isiklikud, tervise kui ka majanduslikud tegurid on olulised vaid esimeses kahes mudelis. Perekondlike tegurite olulisus tuli välja vaid pensionär vs töötaja põhimudelis. Töökohaga seonduvaid tegurid vaadeldi vaid viimases, töötaja vs töötav pensionär mudelis, seega eelnevates mudelistes need muutujad ei kajastugi.

Isiklikest teguritest kajastub vanus ainsa muutujana kõigis tööturu gruppides. Kahes esimeses mudelis on vanuse seos negatiivne, mis on täiesti ootuspärane, kuna kõrgem vanus viitab suurema tõenäosusega pensionil viibivale isikule. Ka kolmanda mudeli positiivne vanuse seos on elementaarne, kuna kõrgema vanusega vastanu on suurema tõenäosusega pensioniealine. Kodakondsuse positiivne seos vanemas eas töötamisega näitab, et oma riigi kodanikud on eelisseisus töökohtade leidmisel. Autori arvates võib olla oluline roll ka keelebarjääril, kuna pensioniealised võõrkeelsed elanikud ei oska suure tõenäosusega riigikeelt.

Isiklikest teguritest on oluliseks tunnuseks ka haridustase. Võrreldes alg- ja põhiharidusega suurendab kõrgem haridustase töötamise tõenäosust. Ühtlasi kasvas seose tugevus töötamise tõenäosusega haridustaseme tõustes. Need tulemused on kooskõlas ka varasemate uuringutega, kus ilmnis, et kõrgem haridustase suurendab vanemas eas töötamist (Wharendorf et al 2016, Jürgens et al 2013). Aktiivse hariduspoliitika kaudu saab tõsta elanikkonna haridustaset, mis võib soodustada töötamist kõrgemas eas. Kiire tehnoloogia areng ja pidevalt muutuv töömaastik nõuab täiskasvanutelt pidevat enese täiendamist. Erinevad täiend- ja ümberõppe võimalused soodustavad vanemaealiste arengut ja võivad suurendada seeläbi võimalusi ning soovi jätkata töötamist ka vanemas eas.

Tervisega seonduvatest teguritest omab ainsana statistilist olulisust liikumisega seonduv muutuja. Ka mudelis töötaja vs töötav pensionär omas liikumisega seonduv näitaja arvestatavat mõju töötamisele, ent paraku ei olnud see näitaja statistiliselt oluline. Mudelite põhjal saab väita, et mida rohkem raskusi on liikumisega, seda suurema tõenäosusega väljutakse tööturult. Antud tulemus on kooskõlas varasemate uuringutega, kus kehv tervis soosib pensionile siirdumist (vt ptk 1.2). Järjest enam automatiseeritud keskkonnas on lihtne mugavaks muutuda ja tervise eest mitte hoolt kanda. Elanikkonna tervisekäitumise suunamine ja tervislike eluviiside propageerimine peaks algama juba varases eas tekitamaks harjumust tervise eest hoolt kanda ja ennetamaks seeläbi terviseprobleeme vanemas eas.

Perekondlikest teguritest osutus statistiliselt oluliseks vaid kooselu näitaja ning seda vaid pensionär vs töötaja rühmas. Mudelist selgub, et üksinda elamine soodustab töötamist. Antud seos tuli tegelikult välja ka teistes võrdlusgruppides, kuid näitaja ei olnud statistiliselt oluline. Vanemas eas üksinda jäämine on elutsükli loomulik osa. Tõenäoliselt ei ole üksinda elades vaba aja eelistamine võrreldes töötamisega nii aktuaalne ja tööl käimine hoiab indiviidi ka sotsiaalselt erksana. Teise põhjusena võib töötamise eelistamine viidata ka majanduslikult nõrgemale positsioonile, kuna pensionid Eestis on üpris madalad ja hästi ära elamiseks tuleb ka tööl käia. Perekonna / kaaslase mõju tööturult eemaldumisel tõi välja ka Topa et al (2018). Vanemas eas töötamise jätkamise sõltuvust finantsilistest stiimulitest ja partneri otsustest uuris ka Coile (2003).

Majanduslikest teguritest vaadeldi mudelites indiviidi enese hinnangut hakkamasaamisele. Mudelitest tuli välja, et inimesed, kes hindavad, et saavavad hästi või suurte raskusteta hakkama jätkavad ka suurema tõenäosusega vanemas eas töötamist. Siin võib põhjuseks olla eelnevalt mainitud fakt, et sissetulekud vanemas eas on väikesed ja hästi ära elamiseks tuleb ka tööl käia. See on kooskõlas ka Leetmaa et al (2004) tulemustega, kus väideti, et vanemaealisi Eestis motiveerib tööl käima madal pension. Ka Börsch-Supan et al (2019) uuringust ilmnas, et riigi poolsed finantsilised stiimulid võivad tõsta vanemas eas töötamise tõenäosust.

Töötjate ja töötavate pensionäride võrdlusgrupis ilmnas, et töötavad pensioniealised tunnetavad suure töökoormuse tõttu suuremal või vähemal määral ajapuudust. Ühest küljest võib see olla tingitud asjaolust, et vanemas eas muutub inimene aeglasemaks ja ei saa enam oma tööga nii kiiresti hakkama. Siin peaksid töökohad pakkuma vanemaealistele sobivamaid ametikohti või vähendatud töökoormust. Seeläbi saaks pensioniealine töötaja nautida välja teenitud pensionipõlve hoides end siiski aktiivsena tööl käies.

Varasemates uuringutes on ilmnenu, et psühhosotsiaalsete tingimuste parandamine töökohal vähendab pensionile siirdumise tõenäosust (Carr et al 2016; Wharendorf et al 2016). Indiviidi jaoks on oluline tunda töökohapoolset toetust ja hinnangut oma tööle. Üheks võimaluseks seda teha on tunnustuse jagamine töötajatele. Töötaja vs töötav pensionär mudelist selgub, et vähene tunnustus pärssib tõenäosust vanemas eas töötada. Tunnustamine ja kiitmine on Eesti kultuuriruumis veel üsna võõras nähtus. Siiski peaksid ettevõtjad püüdma rohkem märgata oma töötajaid ja neid heade tulemuste eest ka premeerima.

Vananev rahvastik sunnib riike leidma lahendusi tööjõu vähenemisega seotud probleemidele ja vanemaealiste hoidmises/ rakendamises aktiivsesse tööellu. Eakate elukestva õppe planeerimine, nende aktiivne kaasamine töömaastikule ja pindlike töövõimaluste pakkumine on olulised meetmed hoidmaks juba töötavaid eakaid aktiivsena ja võimalusel rakendamaks ka mitte-aktiivseid eakaid tagasi tööellu. Siinkohal on oluline roll ka ettevõtjatel, kelle suhtumisel vanemaealisesse tööjõudu on vahetu mõju nende töötamisele. Töötingimuste parandamine ja tööhõive suurendamine soodustavad eeldatavasti vanemaealiste edukat tööturul jätkamist ka kõrgemas vanuses.

KOKKUVÕTE

Vanemaealiste järjest suurenev osakaal elanikkonnas tingib tööealise elanikkonna vähenemise ja lisab koormust sotsiaalkindlustussüsteemidele. Seetõttu on vanemaealiste tööhõive kujunenud oluliseks diskussiooniks nii riikide kui rahvusvaheliste organisatsioonide vahel. Rahvastiku vananemine ja sotsiaalkaitstesüsteemide viimasel piiril toimimine loob vajaduse hoida vanemaealisi aktiivsena tööturul ka kõrgemas vanuses.

Vanemaealiste tööjõus osalemist mõjutavad nii tööjõu pakkumise kui nõudlusepoolsed tegurid ja sotsiaalkaitstesüsteem. Vanemaealiste tööjõupakkumisel tuleb arvestada, et tegemist on haavatava ühiskonnagrupiga, kes on tihedalt seotud erinevate sotsiaalsüsteemidega. Töötamise või pensionile siirdumise otsust mõjutavad isiklikud, perekondlikud, tervislikud, institutsionaalsed jm tegurid. Tööjõust eemaldumine võib toimuda järsku või järk-järgult siirdudes osaajaga tööle. Vanemaealise tööjõudu puhul hinnatakse kõrget tööetikat ja usaldusväarsust. Teisalt leitakse, et vanemaealised töötajad ei ole nii paindlikud ja kohanemisvõimelised ning neil puuduvad vajalikud teadmised ja oskused. Vanemaealiste tööturuotsuseid mõjutavad tugevalt ka institutsionaalsed tegurid. Kui sotsiaalpoliitika soosib enneaegset tööturult eemaldumist, siis neid võimalusi ka kasutatakse. Madal riiklik pensioniiga, erinevad pensionivormid ja toetused soodustavad varajast tööturult lahkumist.

Varasematest uuringutest ilmnes, et enim kasutatakse andmete analüüsiks logit, probit mudeleid. Mudelites kasutatavad muutujad jagunevad enamasti isiklikeks, leibkonnaga seonduvateks, töökoha ja töötamisega seonduvateks ning institutsionaalseteks teguriteks. Isiklike tegurite all vaadatakse tavaliselt sugu, vanust, haridust, tervist, heaolu jms. Leibkonnaga seonduvad tegurid on abikaasa/elukaaslane, lapsed, perekonnaseis, erinevad tegurid kaaslane kohta jne. Töökoha ja töötamisega seotud tegurid on ametikoht, tööga seonduvad suhtumised ja hinnangud jms. Institutsionaalsete tegurite all käsitletakse pensione ja muid toetusi, maksustamist, ametlikku pensioniiga jms.

Käesoleva töö empiiriline osa tugineb SHARE 6. laine andmetel, mis koguti aastal 2015. SHARE on multidistsiplinaarne projekt, mis viiakse läbi kõigis Euroopa Liidus riikides, lisaks osaleb uuringus Iisrael. Uuring sisaldab mikroandmeid vanemaealiste (50+) tervise, sotsiaalmajandusliku staatuse, sotsiaal- ja perekonnavõrgustike kohta. Eesti osales esmakordselt SHARE uuringu 4. laines aastal 2010.

Käesolevas töös käsitleti vanemaealistena inimesi vanuses 50-74. Analüüsi aluseks oleva valimi suurus on 3302 vastanut, kellest 1927 on naised ja 1375 mehed. Mudelid koostati lähtudes kolmest tööturustaatuses: töötajad, pensionärid ja töötavad pensionärid. SHARE valimis põhjal esines enim töötajaid naiste puhul vanuses 50-54 ja meeste osas 55-59. Pensionäre oli mõlema soo puhul ülekaalukalt enim vanuses 65-69. Töötavaid pensionäre esines taaskord nii meeste kui naiste puhul enim vanuserühmas 65-69.

Antud töö mudelid tuginesid kolmel tööturustaatusel rühmal, võrreldi: pensionär vs töötaja, pensionär vs töötav pensionär ja töötaja vs töötav pensionär mudeleid. Analüüsiks kasutati logit-mudelit ja statistikaprogrammi R. Tulemustest selgus, et mida kõrgem on haridustase, seda suurem on tõenäosus vanemas eas töötada. Aktiivne hariduspoliitika ja täiend- ning ümberõppe võimalused võivad suurendada töötamise tõenäosust ka hilisemas eas. Mudelist selgub, et ka üksinda elamine soodustab töötamist. Tõenäoliselt ei ole üksinda elades vaba aja eelistamine võrreldes töötamisega nii aktuaalne ja tööl käimine hoiab indiviidi ka sotsiaalselt erksana. Teisalt võib töötamise põhjuseks olla kehv majanduslik olukord, mis ei võimalda vaid pensionist ära elada. Vanemas eas töötamise soosib ka majanduslikult hästi hakkama saamine (vastanud hindavad, et saavavad hästi või suurte raskusteta hakkama).

Vanemas eas vähendavad töötamise tõenäosust märkimisväärselt raskused liikumisel. Mudelite põhjal saab väita, et mida rohkem on raskusi liikumisega, seda suurema tõenäosusega väljutakse tööturult. Antud tulemus on kooskõlas varasemate uuringutega, kus kehv tervis soosib pensionile siirdumist. Töötjate ja töötavate pensionäride võrdlusgrupis ilmnas, et töötavad pensionärid tunnetavad suure töökoormuse tõttu suuremal või vähemal määral ajapuudust. Ühest küljest võib see olla tingitud asjaolust, et vanemas eas muutub inimene aeglasemaks ja ei saa enam oma tööga nii kiiresti hakkama. Siin peaksid töökohad pakkuma vanemaealistele sobivamaid ametikohti või vähendatud

töökoormust. Seeläbi saaks pensioniealine töötaja nautida välja teenitud pensionipõlve hoides end siiski aktiivsena tööl käies.

Käesolevat tööd saab edasi arendada kaasates mudelisse sissetuleku näitajad. Teadupärast on vanemaealiste sissetulekud Eestis üsna madalad ja selle kaudu saaks leida kuidas mõjutab palk vanemaealiste tööjõupakkumise otsust. Huvitav oleks hinnata ka palga ja tervise mõju st kas vanemaealised käivad kõrgema sissetuleku nimel nõ surmani tööl või on tervist mingist hetkest olulisem.

VIIDATUD ALLIKAD

1. Börsch-Supan, A. & S. Gruber (2020): easySHARE. Release version: 7.1.0. SHARE-ERIC. Dataset. doi: 10.6103/SHARE.easy.710.
2. Börsch-Supan, A., Hanemann, F., Beach, B., Halimi, D., Harding, S., Van der Waal, M., Watanabe, D., Staudinger, U. (2019). Older adults' integration in the labour market: A global view. *Ageing and Society*, 1-19. Cambridge University Press, 2019. doi:10.1017/S0144686X19001454
3. Börsch-Supan, A., Härtl, K. and Leite, D. N., (2016), Social Security and Public Insurance. Handbook of the Economics of Population Aging, 2016, vol 1, Chapter 13, p. 781-863, Elsevier.
4. Carr, E., Hagger-Johnson, G., Head, J. Shelton, N., Stafford, M., Stansfeld, S., Zaninotto, P. (2016). Working conditions as predictors of retirement intentions and exit from paid employment: a 10-year follow-up of the English Longitudinal Study of Ageing. *European Journal of Ageing*, vol 13, p 39–48. <https://doi.org/10.1007/s10433-015-0357-9>
5. Coers, R., & Sanders, M. (2013). The energy – GDP nexus: addressing and old question with new methods. *Energy Economics*, 36, 708-715. doi: 10.1016/j.eneco.2012.11.015
6. Coile, C. C. (2003). Retirement incentives and couples' retirement decisions. Working paper 9496, NBER Working Paper Series, 2003, 37p.
7. Disney, R., Whitehouse, E. (2002). The Economic Well-Being of Older People in International Perspective: A Critical Review," Luxembourg Income Study (LIS) Working papers 306, LIS Cross-National Data Center in Luxembourg, 36p. <http://www.lisdatacenter.org/wps/liswps/306.pdf>

8. Elgar, E. (2011). Aging Populations, Globalization and the Labor Market: Comparing Late Working Life and Retirement in Modern Societies. Edited by Blossfeld, Buchholz, Kurz. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

9. Espenberg, K., Lees, K., Espenberg, S. (2017). The social and employment situation in Estonia & priorities of the Estonian Presidency – Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE, 42 lk.
https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/602036/IPOL_STU%282017%29602036_EN.pdf. 09.06.2020

10. Espenberg, K., vahaste, S., Sammul M., Haljasmäe R. (2012) Vanemaealised tööturul – Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE, 74 lk.
https://skytte.ut.ee/sites/default/files/ec/vanemaealised_tooturul_loppraport_0.pdf. 09.06.2020.

11. European Commission. (2018). Policies, information and services. 2020 climate & energy package. Retrieved from https://ec.europa.eu/clima/policies/-strategies/2020_en

12. Gouldner, A. W. (2001). The future of intellectuals and the rise of the new class. In D. B. Grusky (ed.), Social Stratification. Class, Race and Gender in Sociological Perspective (pp. 817-830). Boulder, CO: Westview Press, viidatud Shaw, M., Galobardes, B., Lawlor, D. A., Lynch, J., Wheeler, B., Smith, G. D. (2007). The handbook of inequality and socioeconomic position: Concepts and measures. Bristol: Bristol University Press

13. How's Life 2020: Measuring Well-being. Paris: OECD Publishing. 2020, 247p.
<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9870c393-en.pdf?expires=1592144248&id=id&accname=ocid41021067&checksum=138A911B491CB9AC05FC33ED7261DFFD>

14. How's life?: Measuring well-being. OECD, 2011, 284 p.

15. **Jürges, H., Thiel, L., Bucher-Koenen, T., Rausch, J., Schuth, M., Börsch-Supan, A.** Health, financial incentives, and early retirement: Micro-simulation evidence for

- Germany. National Bureau of Economic Research, 2013-2014, 58p.
(https://www.mpisoc.mpg.de/fileadmin/user_upload/datapool/publications/1444_NBER%20WP.pdf)
16. Komp, K., van Tilburg, T., van Groenou, M. B. (2010). Paid work between age 60 and 70 years in Europe: a matter of socio-economic status? – *International Journal of Ageing and Later Life*, Vol 5, No 1, pp 45-75.
  17. Kubicek, B., Korunka, C., Hoonakker, P., & Raymo, J. M. (2010). Work and Family Characteristics as Predictors of Early Retirement in Married Men and Women. *Research on Aging*, 32(4), pp. 467–498. doi:10.1177/0164027510364120.
  18. Lahey, J., N. (2005). Do older workers face discrimination? Issue in Brief, nr 33, Chestnut Hill, Mass.: Center for Retirement Research at Boston College.
  19. Leetmaa, R., Võrk, A., Kallaste, E. (2004). Vanemaealine tööjõud tööturul ja tööelus – PRAXISE Toimetised Nr 19. Kasutatud 10.03.2020, <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2004-Vanemaealine-toojoud-tooturul-ja-tooelus.pdf>
  20. Leetmaa, R., Võrk, A., Kupts, M., Kirss, L. (2015). Lõpparuanne. Programmi “Täiskasvanute tööalane koolitus ja arendustegevused” võrdlusrühmapõhine mõju hindamine. Kasutatud 08.06.2020, http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2015/02/Praxis_CIE_Estonia_31Oct2015_EE.pdf
  21. Markandya, A., Perelet, R., Mason, P., & Taylor, T. (2002). *Dictionary of Environmental Economics*. London: Earthscan Publications Ltd.
  22. Marksoo, Ü., Malk, L., Põldis, E. Vanemaealised Eesti Tööturul. Sotsiaalministeeriumi toimetised, nr 4/2011, 20lk.
  23. Mustonen, K. (2018). Majanduskasvu ja energiatarbimise vahelised seosed Eesti ja Taani näitel. (Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, majandusteaduskond). Retrieved from http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/61581/mustonen_kertu.pdf?sequence=1&isAllowed=y

24. Peedomaa, K. (2014) Eesti vanemaealiste leibkondade toimetulek ning seda mõjutavate tegurite analüüs (SHARE 4. Laine andmetel). 107 lk.
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/42408/peedomaa_kristi.pdf?sequence=1&isAllowed=y
25. Posthuma, R. A., Maertz, C. P., & Dworkin, J. B. (2007). Procedural justice's relationship with turnover: explaining past inconsistent findings. *Journal of Organizational Behavior*, 28(4), pp. 381-398. doi: 10.1002/job.427
26. Rosenblad, Y. (2014). Tööjõu vananemine ja vanemaealise tööjõu siirdumine pensioinile. R. Eamets, K. Pöder (toim), *Muutuv majandus ja tööturg* (lk 150-162). Tallinn: Statistikaamet. 2014: 152-162 lk.
27. Schmid, G. (2008). *Active Ageing in Europe: Innovating the Management of Transitions from Work to Retirement*. P. Ester, R. Muffels, J. Schippers, T. Wilthagen (toim), *Innovating European Labour Markets: Dynamics and Perspectives*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. 245p.
28. Shaw, M., Galobardes, B., Lawlor, D. A., Lynch, J., Wheeler, B., Smith, G. D. (2007). *The handbook of inequality and socioeconomic position: Concepts and measures* (pp. 47-48). Bristol: Bristol University Press. 248 lk.
29. Stark, A., Folbre, N., & Shaw, L. B. (2005). *Explorations Gender and Aging: Cross-National Contrasts*. *Feminist Economics* 11 (2). pp 163-197.
30. *Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*. <http://www.share-project.org/home0.html>. 06.2020
31. The Social Protection Committee and the European Commission. *The 2018 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU*. Volume I. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 2018, 188 p.
32. Topa, G., Depolo, M., Alcover, C. M. (2018). Early Retirement: A Meta-Analysis of Its Antecedent and Subsequent Correlates. *Frontiers in Psychology*, Vol 8, 2018, 24p. DOI=10.3389/fpsyg.2017.02157

33. Wahrendorf, M., Akinwale, B., Landy, R., Matthews, K., Blane, D. (2017). Who in Europe Works beyond the State Pension Age and under which Conditions? Results from SHARE. *Journal of Population Ageing*, vol. 10. pp 269–285. <https://doi.org/10.1007/s12062-016-9160-4>

34. Vallistu, J., Erikson M., Eljas-Taal, K., Tappel, R., Ratnik H., Nausedaite R., Aksen M., Pruks P., Mandl I., Philips K., Eamets, R. (2017). Analüüs „Tuleviku töö – uued suunad ja lahendused“. Kasutatud 09.06 2020. https://skytte.ut.ee/sites/default/files/skytte/tuleviku_too_lopparuanne.pdf

35. Van Solinge, H., Henkens, K. (2014). Work-related factors as predictors in the retirement decision-making process of older workers in the Netherlands. *Ageing and Society*, vol. 34, issue 9. Cambridge University Press. pp. 1551-1574. doi:10.1017/S0144686X13000330

36. Vodopivec, M., Dolenc, P. (2008). Live Longer, Work Longer: Making It Happen in the Labor Market. *Financial theory and practice*, Vol. 32, no. 1. pp. 65-81

37. Wooldridge, J.M. (2009). *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. 5th edition. South-Western, Cengage Learning. 881p.

LISAD

Lisa 1. Eesti kodakondsus erinevates tööturu gruppides, protsentides.

Sugu	Töötaja	Töötav pensionär	Pensionär
Naine	90,48%	83,83%	84,11%
Mees	82,87%	80,85%	80,52%
Kokku	87,31%	82,61%	82,61%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Lisa 2. Laste arv erinevates tööturu staatuse gruppides, protsentides.

Laste arv	Töötaja		Töötav pensionär		Pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed	Naised	Mehed
0	5,75%	5,57%	8,63%	1,23%	6,64%	10,35%
1	23,02%	16,57%	22,34%	15,43%	25,03%	20,85%
2	43,95%	45,26%	44,67%	49,38%	41,89%	39,73%
3	18,55%	18,25%	16,75%	17,90%	17,19%	19,48%
4	4,86%	8,50%	4,57%	8,64%	4,46%	4,41%
5	2,18%	3,20%	2,03%	3,70%	2,39%	2,74%
6	1,09%	2,09%	1,02%	2,47%	1,20%	1,07%
7	0,50%	0,56%	0,00%	1,23%	0,44%	0,61%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Lisa 3. Tööstussektor tööturu staatuse gruppides, protsentides.

Majandusharu	Töötaja		Töötav pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Põllumajandus, jahindus, metsandus, kalandus	7,04%	11,36%	10,34%	13,79%
Töötlev tööstus, kaevandus, energeetika jms	11,81%	21,10%	6,90%	24,14%
Ehitus	3,52%	15,26%	6,90%	10,34%
Hulgi- ja jaekaubandus	11,56%	9,42%	10,34%	3,45%
Hotellid, restoranid	4,52%	0,97%	3,45%	6,90%
Veondus, laondus, side	4,77%	20,13%	3,45%	6,90%
Finants	2,01%	0,32%	0,00%	0,00%
Kinnisvara	3,02%	1,95%	6,90%	3,45%
Avalik haldus ja riigikaitse	5,78%	6,49%	6,90%	13,79%
Haridus	15,33%	2,60%	10,34%	6,90%
Tervishoid ja sotsiaalkanne	12,81%	1,30%	13,79%	0,00%
Muu	17,34%	8,44%	20,69%	10,34%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Lisa 4. Töö füüsiline nõudlikkus tööturu staatuse gruppides, protsentides.

Füüsiliselt nõudlik töö	Töötaja		Töötav pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Täiesti nõus	23,21%	27,02%	26,90%	30,25%
Pigem nõus	13,19%	18,38%	16,24%	25,93%
Pigem ei nõustu	14,48%	11,00%	19,80%	16,05%
Ei nõustu	23,02%	9,75%	35,53%	19,14%
Vastus puudub	26,09%	33,84%	1,52%	8,64%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Lisa 5. Tööl tunnustuse saamine tööturu staatuse gruppides, protsentides.

Tunnustuse saamine tööl	Töötaja		Töötav pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Täiesti nõus	15,77%	17,41%	26,90%	32,72%
Pigem nõus	31,94%	28,55%	48,22%	37,65%
Pigem ei nõustu	15,87%	13,51%	15,74%	14,81%
Ei nõustu	10,12%	6,41%	7,61%	5,56%
Vastus puudub	26,29%	34,12%	1,52%	9,26%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Lisa 6. Edutamise väljavaated tööturu staatuse gruppides, protsentides.

Väljavaated edutamiseks kehvad	Töötaja		Töötav pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Täiesti nõus	31,45%	29,94%	44,67%	43,21%
Pigem nõus	19,94%	17,97%	23,86%	23,46%
Pigem ei nõustu	14,19%	11,56%	15,74%	14,81%
Ei nõustu	8,04%	6,13%	13,20%	8,02%
Vastus puudub	26,39%	34,40%	2,54%	10,49%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Lisa 7. Pidev ajapuudus töö tõttu tööturu staatuse gruppides, protsentides.

Ajapuudus töö tõttu	Töötaja		Töötav pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Täiesti nõus	9,13%	8,36%	5,58%	8,64%
Pigem nõus	13,89%	12,67%	15,74%	17,28%
Pigem ei nõustu	25,10%	23,40%	27,41%	31,48%
Ei nõustu	25,60%	21,59%	49,24%	33,95%
Vastus puudub	26,29%	33,98%	2,03%	8,64%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

Lisa 8. Kroonilise haiguse esinemine tööturu staatuse gruppides, protsentides.

Krooniline haigus	Töötaja		Töötav pensionär		Pensionär	
	Naised	Mehed	Naised	Mehed	Naised	Mehed
Jah	48,51%	49,44%	74,26%	72,01%	74,21%	71,69%
Ei	51,39%	50,14%	25,74%	27,99%	25,79%	28,31%
Vastus puudub	0,10%	0,42%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%

Allikas: easySHARE andmebaas, autori arvutused.

SUMMARY

FACTORS AFFECTING THE LABOUR MARKET BEHAVIOUR OF ELDERLY PEOPLE IN ESTONIA (BASED ON 6TH WAVE OF SHARE)

Mari Roosmaa

By its very nature, a person needs to be in action and feel that he creates value and belongs somewhere. The definition of going to work is no longer just an activity necessary to bring bread on the table, but work must offer joy and self-realization. As a background, of course, it must be borne in mind that with age, people's ability to change in certain positions changes over time, and what previously provided joy and fulfillment may no longer do so. Traditionally, people have always dreamed of dreaming that the time will come when they can be free of their work responsibilities and realize self-fulfillment through non-compulsory activities. However, the reality is different - in order to maintain a livable level, one may not be completely free in one's choices, and leaving the labor market is influenced by a number of factors - both demand and supply side factors, as well as their combined effects.

The growing share of elderly people in population is leading to a decline in the working age population and is adding to the burden on social security systems. Therefore, employment of elderly people has become an important discussion between both countries and international organizations.

The aim of this master's thesis is to assess which factors and how they influence labor market behavior of the elderly in Estonia. In order to achieve this goal, the following research tasks are set:

- introduce factors related to the supply and demand of employment for elderly;
- provide an overview of previous research related to factors influencing the labor market behavior of older people (methods used and key findings);

- to describe and analyze the factors related to the labor market behavior of the elderly according to the Estonian data of SHARE 6th wave;
- to evaluate labor supply models according to SHARE 6th wave data of Estonia and to present which factors and how they influence labor market behavior of the elderly.

This master's thesis consists of two chapters. The first part of the dissertation deals with the theoretical aspects related to the topic and gives an overview of the aspects shaping the labor market behavior of the elderly. The second subchapter of the theoretical part provides an overview of previous studies and their results.

The second part of the work consists of an empirical analysis based on the data of the 6th wave of the SHARE study. First, the basic data and methodology of the SHARE survey are introduced. Factors influencing the labor market behavior of elderly people are then analyzed by different labor market statuses (pensioner, working pensioner and employee) using a binary logit-model and data processing program R. The conclusions drawn from the analysis are presented at the end of the chapter. Elderly people are defined as people aged 50-74 in this work.

Elderly people's participation in the labor force is influenced by both labor supply and demand-side factors and the social protection system. The labor supply of elderly people must take into account that it is a vulnerable group in society that is closely linked to different social systems. The decision to work or retire is influenced by personal, family, health, institutional and other factors. Withdrawal from the workforce can take place abruptly or gradually by moving to part-time work.

Previous research have shown that logit, probit models are most often used for data analysis. The variables used in the models are mostly divided into personal, household, workplace and work-related, and institutional factors. Personal factors usually include gender, age, education, health, well-being etc. Factors related to the household are spouse / partner, children, marital status etc. Factors related to the workplace and work itself include position, work-related attitudes and assessments, etc. Institutional factors include pensions and other benefits, taxation, the official retirement age, etc.

The empirical part of this work is based on data from the 6th wave of SHARE, collected in 2015. SHARE project is a multidisciplinary project that will be carried out in all countries of the European Union, in addition, Israel will participate in the study. The study includes micro-data on the health, socio-economic status, social and family networks of elderly people. Estonia participated for the first time in the 4th wave of the SHARE survey in 2010. In this study, older people are considered to be people aged 50-74 years. The sample size for the analysis is 3302 respondents, of whom 1927 are women and 1375 men. The models were compiled on the basis of three labor market statuses: employees, pensioners and working pensioners.

These work models were based on three groups of labor market status, compared: pensioner vs. employee, pensioner vs. working pensioner and employee vs. working pensioner models. The results showed that the higher the level of education, the higher the probability of working in an old age. Active education policies and opportunities for retraining can increase the likelihood of working in later age. The model shows that living alone also promotes elderly working. It is likely that the preference for leisure time over work is not so relevant when living alone, and going to work also keeps the individual socially active. On the other hand, the reason for working may be the poor economic situation, which does not only allow one to live out of retirement.

The difficulty of movement significantly reduces the likelihood of working of elderly. Based on the models, it can be stated that more difficulties there are in movement, the more likely they are to leave the labor market. This result is in line with previous studies where poor health favors retirement. The comparison group of employees and working pensioners showed that working retirees feel more or less lack of time due to the high workload. On the one hand, this may be due to the fact that in old age a person becomes slower and can no longer do his job so quickly. Here, companies should offer more suitable jobs or a reduced workload for elderly people.

The present work can be further developed by including income indicators in the model. It is known that the income / pension of elderly is rather low in Estonia, and through this it is possible to find out how wages affect the decision of the labor supply of the elderly.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Mari Roosmaa _____,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Eesti vanemaealiste tööturukäitumist mõjutavad tegurid (SHARE 6. laine andmetel)
_____,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Eve Parts _____,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Mari Roosmaa
11.08.2020